

Erfgoed & architectuur

GEBOUW(D) OM TE BLIJVEN

Open Monumentendagen Leiden

Leiden | Zoeterwoude | Leiderdorp

**13/14
SEPT
2025**

KLASSIEK BOUWEN

Jouw monument,
ons vakmanschap

www.burgy.nl

Erfgoed &
GEBOUW(D) OM TE BLIJVEN
architectuur
Open Monumentendagen Leiden

VOORWOORD
Alexander Geertsema

Dit voorwoord begin ik dit jaar met bijzondere dank uit te spreken aan alle vrijwilligers die geholpen hebben om ervoor te zorgen dat we deze gids weer hebben kunnen uitbrengen. Al achtendertig jaar besteden wij met OMD aandacht aan 'Erfgoed & Architectuur'. Dit jaar, in het weekeinde van 13 en 14 september met 32 panden die we bij het thema hebben gezocht omdat ze daar goed bijpassen, of omdat ze in verbouwing zijn, of gewoon omdat ze leuk zijn. We hebben mooie teksten over Leidse stadsarchitecten en de gebouwen van de Universiteit Leiden, zeker panden die zijn 'gebouwd om te blijven'. Al heel lang stond op ons wensenlijstje het Erhenfesthuis (pand 17). Geweldig dat de eigenaren dit jaar hun pand willen openstellen. Nu echt de laatste keer kijken in het Stadsbouwhuis voordat het tegen de vlakte gaat (pand 26). Ook dit jaar combineren we onze Kidsactiviteiten en de Bambam Ambachtsmarkt op hun voorplein. Hier is ook een keur aan muziekactiviteiten (pand 27). Natuurlijk hebben we ook dit jaar een uitgebreid muziekprogramma in een selectie van onze panden (schema op 68-69). Vanzelfsprekend staan bij de deelnemende panden onze vrijwilligers met interessante verhalen, rondleidingen en exposities. Voor de sportievelingen onder ons is er een fietsroute. En een wandelroute. In deze gids vindt u een overzicht van alle panden die hun deuren voor u openen, evenals een gedetailleerd programma van alle genoemde activiteiten. De Leidse OMD zijn alleen mogelijk met de medewerking en inzet van de eigenaren en beheerders van de open te stellen monumenten, onze vrijwilligers, de gemeente Leiden, onze sponsors en iedereen die dit evenement verder tot een geweldig feest helpen maken; aan hen een bijzonder woord van dank! Wij hopen dat u geniet van ons programma bij 'Erfgoed & Architectuur'.

Alexander C. Geertsema / Voorzitter Stichting Open Monumentendagen Leiden

Bestuur: Robbert Jan Hageman, Alexander Geertsema, Joke Busschots, Milly de Bruyn en Louis de Bruijn.

© Sarah Isis de Bruyn.

Geniet je ook zo van al die bijzondere monumenten en zou je wel wat meer betrokken willen zijn bij de Open Monumentendagen Leiden? Dat kan!

Aan de Open Monumentendagen Leiden werken zo'n 200 vrijwilligers mee. Zij delen hun passie voor monumenten graag met het publiek en zijn actief als gastvrouw, gastheer of rondleider in een monument, als begeleider van de kinderactiviteiten, als schrijver, vertaler of redacteur van het programmaboekje of de Kidsgids. Samen maken zij het weekend tot een succes. Tijdens de jaarlijkse vrijwilligersdag in juni leer je de andere vrijwilligers ook beter kennen.

Op onze website www.omdleiden.nl lees je ervaringen van een aantal vrijwilligers. Ook een steentje bijdragen aan dit evenement?

Mail naar: info@omdleiden.nl en we nemen contact op. Tel.: 06-53120100

Erfgoed & architectuur

GEBOUW(D) OM TE BLIJVEN

Open Monumentendagen Leiden

Voorwoord	3
Word vrijwilliger	4
Plan je bezoek	7

Leiden /

Overzicht monumenten	11
Informatie opengestelde monumenten	16
Activiteiten	62
Programma Muziek in monumenten	68

Thema:

450 jaar gebouwen van de Leidse universiteit	30
--	----

Thema:

Leidse stadsarchitecten tot de 20e eeuw	56
---	----

Wandelroute:

Stadswandeling 'Gebouw(d) om te blijven'	70
--	----

Fietsroute

Fietsroute langs objecten van jonge bouwkunst (1960-1990)	76
---	----

Zoeterwoude /

Overzicht monumenten	82
----------------------------	----

Leiderdorp /

Overzicht monumenten	86
----------------------------	----

Colofon	88
---------------	----

Kaart & legenda Leiden	90
------------------------------	----

In dit boekje vind je alle informatie over de Open Monumentendagen Leiden en een overzicht van de activiteiten in Zoeterwoude en Leiderdorp / Wijzigingen voorbehouden / Zie: www.omdleiden.nl /

BEZOEKERSINFORMATIE /

In dit boekje vind je informatie over de deelnemende monumenten. Het kan zijn dat je voor sommige monumenten vooraf moet reserveren. We maken hiervoor gebruik van een online reserveringssysteem. Wanneer je online reserveert en bijbehorend tijdslot boekt, vermijd je dat je moet wachten. Raadpleeg onze website: **www.omdleiden.nl**. Bij sommige monumenten waar je niet kunt reserveren, worden bezoekerskaartjes uitgereikt die toegang geven tot een rondleiding die later op diezelfde dag wordt gegeven.

PROGRAMMA /

Vanaf pagina 11 vind je een overzicht van alle opengestelde monumenten in Leiden. Op pagina 66 en verder staat een opsomming van alle nevenactiviteiten in en rondom de monumenten. Achter in het boekje is een plattegrond waarop de monumenten en nevenactiviteiten aangegeven staan.

ROUTES /

De monumenten die bij elkaar in de buurt zijn, staan ook in het boekje zoveel mogelijk bij elkaar. Er zijn twee fietsroutes uitgezet. Zie pagina 84 en 86. Houd je meer van wandelen? Zie pagina 78 en verder.

OPENINGSTIJDEN /

Bij elk monument staat op welke dag en welke tijden het open is. In principe zijn de openingstijden als volgt:

Leiden	za 12-17 u en zo 10-17 u
Kidsactiviteiten Ambachtsplein	za 12-16 u en zo 12-16 u
Infopunt	za en zo 10-17 u
Zoeterwoude (p.82-85)	alleen zaterdag 12-17 u
Leiderdorp (p.86-87)	alleen zaterdag 12-17 u

Let op afwijkende openingstijden bij individuele monumenten en enkele activiteiten. Deze zijn aangegeven met dit symbooltje:

BEZOEK MONUMENTEN /

Niet alle monumenten zijn berekend op grote aantallen bezoekers. Het is daarom mogelijk dat je af en toe in een wachtrij staat. De organisatie vraagt daarvoor je begrip en medewerking. Het bezoek aan elk van de opengestelde monumenten is geheel voor eigen risico. Gelieve de instructies van de medewerkers van de Open Monumentendagen ter plaatse op te volgen.

INFORMATIEPUNT LEIDSE OPEN MONUMENTENDAGEN /

Het centrale informatiepunt tijdens de Open Monumentendagen vind je in het Stadhuis, ingang Stadhuisplein (pand 01).

TOEGANKELIJKHEID /

Helaas zijn niet alle monumenten toegankelijk voor rolstoelgebruikers. De panden die wel toegankelijk zijn en/of beschikken over een aangepast toilet zijn aangegeven door middel van een symbooltje in het overzicht. Neem bij twijfel contact op met de organisatie (informatiepunt Stadhuis, zie boven). Voor meer informatie: www.omdleiden.nl.

KIDSGIDS EN ENGELSTALIG PROGRAMMA LEIDEN /

De Kidsgids en het Engelstalig programma zijn tijdens de Open Monumentendagen verkrijgbaar bij het informatiepunt in het Stadhuis (zie hierboven). De Kidsgids is ook verkrijgbaar bij de kidsactiviteiten op het Ambachtsplein (pand 08).

PARKEREN LEIDEN /

Als je met de auto naar Leiden komt, kun je gebruik maken van verschillende parkeerterreinen. Raadpleeg hiervoor www.leiden.nl/parkeren of parkeerterrein Haagweg: 071-5120071 / www.stadsparkerplan.nl. NB.

FIETSENSTALLINGEN /

Voor bewaakte fietsenstallingen: www.gemeente.leiden.nl/projecten/fietsen/fietsparkeren/

OPENBAAR VERVOER /

Actuele informatie via www.9292ov.nl of 0900-9292 (€ 1 p.m.).

VRAGEN EN OVERIGE INFORMATIE /

Heb je een vraag over je bezoek aan Open Monumentendagen Leiden?

Bekijk de website: www.omdleiden.nl.

Of stuur een mail naar: info@omdleiden.nl. We helpen je graag.

Volg ons op Instagram: @OMDleiden of Facebook: Open Monumentendagen Leiden.

SCAN DE QR-CODE EN STEUN OPEN MONUMENTENDAGEN LEIDEN! /

We zijn trots dat ons evenement gratis toegankelijk is voor iedereen. Dat willen we graag zo houden. Alle steun is echter welkom. We bieden daarom een QR-code aan voor wie een vrijwillige bijdrage wil doen om onze Stichting te steunen en OMD Leiden mede mogelijk te maken.

Met elke donatie, groot of klein, zijn we heel blij. U bepaalt zelf de hoogte van uw bijdrage. Uw steun helpt ons om de producten en het programma van OMD Leiden te realiseren. Ons bestuur en onze 200 vrijwilligers werken hier met hart en ziel aan, geheel onbezoldigd.

Scan de QR-code en draag bij aan ons evenement. Samen maken we OMD Leiden mogelijk. Dank u wel voor uw steun!

Wijzigingen voorbehouden. Check onze website voor actuele informatie over het bezoek:

www.omdleiden.nl

OVERZICHT MONUMENTEN Leiden

- ZA** Zaterdag open van 12.00 tot 17.00 uur
- ZO** Zondag open van 10.00 tot 17.00 uur
- Afwijkende openingstijden
- Rolstoeltoegankelijk
- Deels toegankelijk voor rolstoel
- Niet toegankelijk voor rolstoel
- Houd rekening met wachttijd bij de ingang

- Muziek in monument
- Activiteiten leuk voor kinderen
- Andere activiteiten (op vaste tijden)
- Consumpties verkrijgbaar
- Toiletten
- Toilet toegankelijk voor rolstoel
- Reserveren via www.omdleiden.nl

- Bezoek aan de locaties is voor eigen risico.
- Kinderen onder de twaalf jaar worden alleen toegelaten onder begeleiding van een volwassene per kind.
- Instructies en aanwijzingen door medewerkers van Open Monumentendagen Leiden en andere daartoe gerechtigde personen moeten worden opgevolgd.
- Muziek: bekijk overzicht van plaats en tijd op p. 68-69
- Activiteiten voor kinderen: bekijk overzicht op p. 66-67
- Andere activiteiten: bekijk overzicht van plaats en tijd op p. 62-66

Deelnemende panden /

01 STADHUIS (INFORMATIEPUNT)

Ingang Stadhuisplein 1

OPEN / ZA ZO

za/zo 10-17 u

Meer info p. 16

02 Vm. V&D-GEBOUW

Ingang Aalmarkt 22

OPEN / ZO

zo 12-17 u

Meer info p. 17

03 GEMEENLANDSHUIS VAN RIJNLAND

Breestraat 59

OPEN / ZA ZO

Meer info p. 18

04 SOCIËTEIT MINERVA

Breestraat 50

OPEN / ZA ZO

Meer info p. 19

05 Vm. KWEESCHOOL VOOR ZEEVAART OPEN / ZA ZO

Ingang Noordeinde 2A

Meer info p. 20

06 Vm. COMMUNICATIEBUNKER

Morsweg 1B

OPEN / ZA

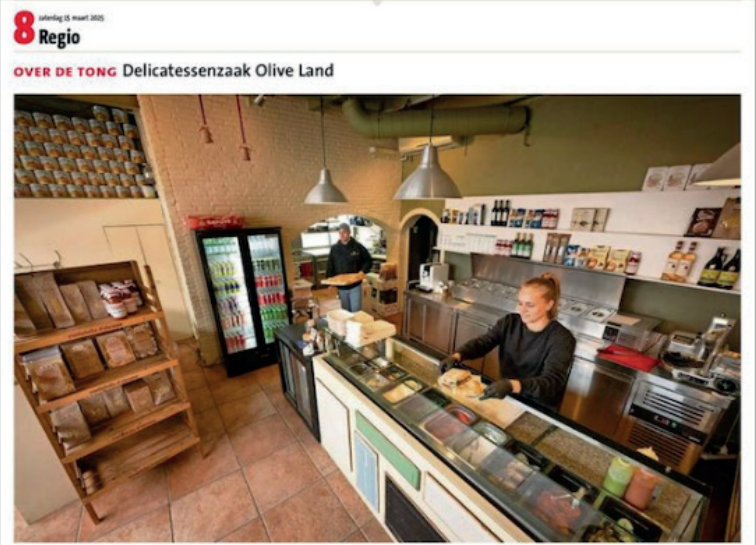
Meer info p. 21

07	ARS AEMULA NATURAE	OPEN / ZA ZO	
Pieterskerkgracht 9 – 9A		Meer info p. 22	
08	GYMNASTIEKZAAL	OPEN / ZA ZO	
Pieterskerkgracht 7		Meer info p. 23	
09	PIETERSKERK	OPEN / ZA ZO	
Ingang Kloksteeg 16		Meer info p. 24	
10	MONUMENTAAL WOONHUIS	OPEN / ZA	
Pieterskerkhof 40		Meer info p. 25	
11	WOONHUIS MET STADSTUIN	OPEN / ZA ZO	
Nieuwsteeg 2		Meer info p. 27	
12	GRAVENSTEEN	OPEN / ZA ZO	
Ingang Pieterskerkhof 6		Meer info p. 28	
13	ACADEMIEGEBOUW	OPEN / ZA ZO	
Rapenburg 73		Meer info p. 29	
14	HORTUS BOTANICUS: ORANJERIE	OPEN / ZA ZO	
Ingang Rapenburg tussen 71 en 73		za/zo 10-18 u	Meer info p. 34
15	OUDE UB MET FALIEDE BEGIJNHOF	OPEN / ZA ZO	
Rapenburg 70		Meer info p. 35	
16	OUDE STERREWACHT	OPEN / ZA ZO	
Sterrenwachttlaan 11		Meer info p. 36	
17	STADSVILLA EHRENFESTHUIS	OPEN / ZO	
Witte Rozenstraat 57		Meer info p. 37	
18	KAMERLINGH ONNES GEBOUW	OPEN / ZA ZO	
Steenschuur 25		Meer info p. 38	
19	Vm. OPSTANDINGSKERK	OPEN / ZA ZO	
Steenschuur 9		za/zo 13-17 u	Meer info p. 39
20	BETHLEHEMSHOF	OPEN / ZA	
Ingang Levendaal 109		Meer info p. 40	

21	HISTORISCHE BEGRAAFPLAATS GROENESTEEG	OPEN / ZO	
Groenesteeg 126		Meer info p. 41	
22	Vm. MEELFABRIEK	OPEN / ZA ZO	
Meelfabriekplein 1		Meer info p. 43	
23	HOOGLANDSE KERK	OPEN / ZA	
Ingang Nieuwstraat 20		Meer info p. 44	
24	RIJKSMUSEUM BOERHAAVE	OPEN / ZA ZO	
Lange Sint Agnietenstraat 10		Meer info p. 45	
25	MAREKERK	OPEN / ZA ZO	
Lange Mare 48		za 12-15 zo 12-16 u	Meer info p. 46
26	Vm. STADSBOUWHUIS	OPEN / ZA ZO	
Langegracht 72		Meer info p. 47	
27	Vm. VUILVERBRANDING / AMBACHTSPLEIN	OPEN / ZA ZO	
Langegracht 70C en D		Meer info p. 48	
28	VM. FABRIEKSMETER- EN REGULATEURSGEBOUW	OPEN / ZA ZO	
Papegaaisbolwerk 18		za/zo 12-17 u	Meer info p. 50
29	Vm. WATERGASFABRIEK	OPEN / ZA ZO	
Papegaaisbolwerk 20		Meer info p. 51	
30	MOLENMUSEUM DE VALK	OPEN / ZA ZO	
Molenwerf 1		Meer info p. 52	
31	STADSVILLA 1	OPEN / ZA ZO	
Boerhaavelaan 2a		Meer info p. 53	
32	STADSVILLA 2	OPEN / ZA ZO	
Boerhaavelaan 6		Meer info p. 54	

MAAR OOK ITALIAANSE CATERING EN BUFFETTEN

VOOR 10 TOT WEL MEER DAN 100 PERSONEN

Broodjeszaak en delicatessenwinkel Olive Land is in trek bij Leidenaren.

FOTO: TACE VAN DER

Leiden loopt uit voor de knapperige broodjes en plaatpizza van Olive Land

Het is een gek gezicht, de lange rij die op een rustige lenteachtige middag voor broodzaak Olive Land aan de Lange Mare staat. Daar moet iets bijzonders aan de hand zijn, denken mijn collega Annalaura en ik. Nou, dat is er zeker, ontdekken wij als we de eerste hap van onze Italiaanse lekkernijen nemen.

Achter de glanzende façade die aan de straatkant te zien is, gaat een elegante winkel schuil. Op planken aan de muren en in kasten staan Italiaanse producten, variërend van olie tot kappertjes en koeken. In de zaak staan twee vitrines gevuld met broodbelag en eenje met brood en pizza. Links achterin bevindt zich de open keuken waar de broodjes en pizza's worden bereid. We moeten even wachten voor we aan de beurt zijn, maar de jonge medewerkers zijn snel en goed op elkaar ingespeeld. In gezamenlijk tempo werken ze bestelling na bestelling weg. Terwijl de rij aan de voorkant korter wordt, sluiten aan de achterkant nieuwe klanten aan. Wie een blik werpt op de kluisjes, valt op dat er leuter pyjama's en slippers staan te wachten. En dat allemaal voor het speciale brood dat op de kaart staat. Bij Olive Land bakken ze geen focaccia, maar schietstijte (ingegroefd als schietstijl). Deze ingewikkelde lettercombinatie verwijst naar een lichte en knapperige focaccia

plafond, dat lijkt op focaccia, maar lichter is. Het fabriceren van de perfecte schietstijte is een tijdloos kunstje. Al om vijf uur 's middags is eigenaar Rik van Brussel dagelijks te vinden in zijn zaak aan de Lange Mare. Het doel: ervoor zorgen dat er rond lunchtijd voldoende vers brood klaarligt. Dat begint natuurlijk met een goed deeg. Het sunenselven daar van gebakken met grote zorg, verzakt Van Brussel, en rusten van deeg. In de oven wordt het brood gebakken. Het deeg krijgt een laagje bloem, om vervolgens te worden ingevuld op een grote plaat. Dan duwt de broodbakker er papiertjes in en besprengt hij met eijdele en grote korrels zout. Eenmaal afgebakken komen de enorme rechtebroodjes platgebakken in een vitrine terecht, klaar om op te worden gesneden. Voor veel de vegetarische als de cartoonist van er was te kiezen qua belag. Ik ben blij op gorgonzola, en de combinatie met balsamico-octine. Blarvelli telen soort nagelief en walnoten kinde veelbelovend. Na wat wijken en wegen gaat mijn digitaal voor een broodje caprese.

stient met minuscule en mozzarella, stimpel, maar bijzonder smakelijk dankzij het rijkelijke beleg en de pesto die er in vorkje hevenvolden overhoen is gedrupt. Ons voorbeeld Olive Land kan je langzame verglijken met de restaurant waar wij gewoonlijk over schrijven in deze rubriek. Het is in eerste instantie een Italiaanse broodje- en delicatessenzaak, zonder pomp of wel. Maar een beetje geluk is er een salade vrij, maar vers de meeste klanten verbeteren hun pizza of schietstijte elders. Maar een echte restaurantbezoek ben je er dus niet aan het juiste adres. Dat geeft niet, want dat president de zaak ook niet. En in hun oere business zijn ze bijzonder goed. Sterker nog, zo'n lekker Italiaans broodje heb ik nergens anders in Leiden gesmeut. Dit wonder zakt een van mijn vaste lunchdoelen in de binnenstad. Nu hoop ik dat de rij door deze maand niet nog langer wordt. Al spijt er elke avond een tweede reuring in de Oudestraat - wat weer verduut dat de drukte.

8

Olive Land
Lange Mare 71, Leiden
olive.land.nl
Tel. 06-7546080

lunch
Broodje gorgonzola (8,50 euro)
Broodje carpaccio (8 euro)
Pizza Caprese (9 euro)
Coca Cola Zero (3,50 euro)

Markus Wouda

LANGE MARE 71 2312 GR LEIDEN - DOEZA STRAAT 10 2311 HB LEIDEN
WWW.OLIVELAND.NL - E: INFO@OLIVELAND.NL - M: 06 - 17566080

RECENSIE LEIDSCH DAGBLAD 2025

Stadsbouwhuis Leiden

POST 65 MET EEN HART VOOR DE STAD

Het Stadsbouwhuis aan de Langegracht is een uitgesproken voorbeeld van jaren '70-architectuur. Ontworpen door stadsarchitect Fred Temme in een tijd waarin ontmoeting, toegankelijkheid en verbinding met de stad centraal stonden. Gebouwd in 1976 als verzamelkantoort voor gemeentelijke diensten als Volkshuisvesting en Stadsontwikkeling, was het dé plek voor alles rondom bouwen en wonen.

Temme gaf het gebouw een uitgesproken vorm: trapsgewijze volumes, levendige gevels, balkons en hoge ramen tot op de vloer. De binnenplaats van het gebouw was oorspronkelijk open voor voetgangers en fietsers: een krachtig symbool van publieke toegankelijkheid. Hij ontwierp een gebouw dat niet alleen in de stad stond, maar ook nadrukkelijk verbonden was met het leven van de stad.

Binnenkort maakt het gebouw plaats voor woningbouw en een parkeergarage, als onderdeel van de herontwikkeling van het Energiepark. Ervaar dit bijzondere stukje naoorlogse architectuur nu het nog kan en ontdek hoe de idealen van toen nog altijd relevant zijn.

Meer weten over de Leidse jonge bouwkunst? Ga naar erfgoedleiden.nl/jongebouwkunst.

[f ErfgoedLeiden](#) [@erfgoedleidenenomstreken](#) [in ErfgoedLeiden](#)
Ontdek meer in ons verleden
ARCHIEF | MONUMENTEN | ARCHEOLOGIE

01

STADHUIS

Ingang Stadhuisplein 1

OPEN / ZA 10-17 u ZO 10-17 u

Afhaalpunt programmaboekje, kidsgids en Engelse gids

In de middeleeuwen groeide het Leidse stadhuis uit tot een multifunctioneel gebouw. Niet alleen zetelde hier het bestuur, er werd recht gesproken, handelgedreven, gekeurd en het gebouw diende als archief. Door aankoop van aangrenzende panden werd het stadhuis in de loop van de tijd geleidelijk uitgebreid. Na het beleg en ontzet van de stad in 1574 brak voor Leiden een bloeiperiode aan. Het stadhuis werd verbouwd en van de huidige gevel voorzien. De toenmalige bouwmeester Lieven de Key was hierin bepalend. De voorkant van het stadhuis staat aan de Breestraat, zonder de grandeur van een plein. De reden is de snelle bebouwing van de stad binnen de grachten. De markten werden geplaatst aan de smalle kaden langs de Rijnarmen. De imposante renaissancegevel maakt het ontbreken van een plein meer dan goed. Er ontstond ruimte voor een plein aan de achterkant na de grote brand van 1929, waarbij het stadhuis bijna volledig werd verwoest. Alleen de voorgevel bleef gedeeltelijk overeind. Die diende als vertrekpunt voor een nieuw ontwerp. Kijkend naar de gevel bevindt zich links van de trap de roepstoel, met in de muur daarachter de maataanduidingen van de Rijnlandse voet en roede (resp. 31,4 cm en 3,77 m). / MB

Wist je dat...

... in de kamer van burgemeester en wet-houders drie inlegwerken van hout van Escher te vinden zijn?

© OMD Leiden

02

Vm. V&D-GEBOUW

Aalmarkt 22

OPEN / ZO 12-17 u

Het grote pand van voormalig warenhuis V&D stamt uit 1936 en is ontworpen door de architecten L. en J.A. van der Laan. Het kwam in de plaats van een verzameling gebouwen aan de Aalmarkt, die zich uitstreckte van de Maarsmansteeg tot het Waaggebouw. Deze gebouwen waren onderling verbonden, deels met overdekte loopbruggen. Van het interieur is het hoofdtrappenhuis met de glas-in-lood vensters van Joep Nicolas bewaard gebleven. De neven Vroom en Dreesman begonnen in 1903 op de hoek van de Aalmarkt en de Maarsmansteeg met het manufacturenmagazijn 'De Zon'. Tussen 1920 en 1940 breidt de firma vervolgens uit, in de Maarsmansteeg, de Mandenmakerssteeg en aan de Breestraat. Daar wordt onder andere Breestaat 82 opgekocht en rond 1925 gesloopt en opgebouwd naar een ontwerp van F.M.J. Caron, huisarchitect van Vroom en Dreesman. Caron ontwerpt in 1912 ook het filiaal aan de Kalverstraat in Amsterdam, het eerste moderne warenhuis in Nederland. Het architectenbureau Van der Laan, Hermans, Van der Eerden, Kirch is verantwoordelijk voor de verbouwing van de Maarsmansteeg-panden in de jaren '60. Restaurant 'De Vergulde Turk' wordt ook nog toegevoegd en tot verkoop-zaal verbouwd, waarbij delen van het 18e-eeuwse interieur bewaard zijn gebleven, onder andere het glazen plafond. / BB

Wist je dat...

... filiaaldirecteur C. Kerckhoff, familie van Dreesmann, architect Van der Laan kende van school, waardoor de keuze voor de nieuwbouw in 1934 op hem viel?

Aalmarkt in 1890 links van de Waag. De winkelpanden moeten verdwijnen om plaats te maken voor de nieuwbouw van V&D. Collectie HVOL

LEIDEN / 17

Al sinds de 13e eeuw oefent het Hoogheemraadschap van Rijnland toezicht uit op alle waterstaatswerken in de regio. In 1578 koopt het college een aantal panden in de Breestraat als residentie. De dijkgraaf woont daar, er wordt vergaderd en hoogheemraden kunnen er logeren. In 1598 krijgt de gevel de kenmerkende Hollandse renaissancestijl naar een ontwerp van Lieven de Key. De asymmetrische gevel verradt dat het gebouw een combinatie is van drie middeleeuwse woonhuizen. Andere kenmerken aan de buitenzijde zijn de in natuursteen uitgevoerde details en het toegangspoortje met de leeuwenkop met 'bijtring' en 'schelpfronten'. Tussen 1657 en 1671 wordt het interieur aangepast aan de hand van plannen van Pieter Post. Deze bekende architect ontwerpt ook de Leidse Waag en de benedenpoort van de Burcht. De hal en de grote zaal zijn nog in oorspronkelijke staat. Het siersnijwerk op de statige trap is uitgevoerd door de Leidse beeldsnijder Gerrit Goosman, de vazen zijn van meesterbeeldhouwer Frans van Tongeren. De grote zaal heeft met goudleer bespannen wanden en een houten tongewelf. De ruimte is eeuwenlang het hart van het bestuur en de rechtspraak van Rijnland, en dat is te zien aan het plafond. Ook de dijkgravenkamer is een bezoek meer dan waard. / IR

Wist je dat...

... zich onder het pand een oude gewelfde kelder bevindt. Dit was ooit de opslagplaats voor turf en later voor kolen.

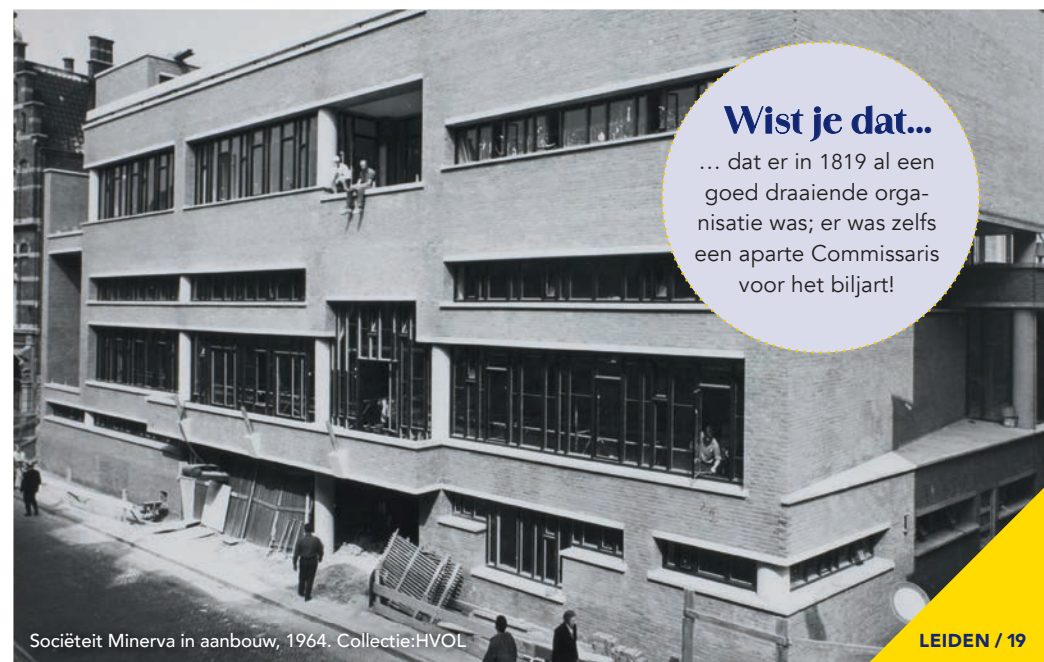
© Sjoerd de Jong

Sociëteit Minerva werd in 1814 opgericht en vestigde zich voor het eerst in het koffiehuis De Twee Kolommen aan Breestraat 121. Het motto is 'moed, en trouw'. In 1846 verhuisde de sociëteit naar Breestraat 50, de plek van het huidige pand. In 1959 verwoestte een brand het renaissancestijl pand uit 1875. Er werd herbouwd naar een brutalistisch ontwerp van de architecten Boks, Eijkelenboom en Middelhoek, die ook het interieur ontwierpen. In het meubilair kun je nog de stijl van het oude pand terugzien. Ook zeven van de oorspronkelijke kroonluchters uit 1875 werden hier opnieuw opgehangen. Het nieuwe pand werd in 1965 in gebruik genomen en is nu een gemeentelijk monument in beschermd stadsgezicht. Het brutalisme wordt gekenmerkt door rechte, zakelijke belijning en hoekige constructie met onafgewerkt, ruw beton waarin de houten stortbekisting nog zichtbaar is. Dit resulteerde in het brede centrale trappenhuis in het midden van het gebouw, dat de dynamiek en levendigheid stimuleert. In het sociëteitsgebouw zijn een bibliotheek, toneelzaal en zelfs een squashbaan te vinden. Op de eerste verdieping vormde de grote conversatiezaal oorspronkelijk een ruimte met de eetzaal. Later werden deze gescheiden. Meer interne aanpassingen vonden plaats; er zijn daarbij steeds robuuste materialen gebruikt, zoals verschillende soorten tropisch hardhout. / BdG

Wist je dat...

... dat er in 1819 al een goed draaiende organisatie was; er was zelfs een aparte Commissaris voor het biljart!

Sociëteit Minerva in aanbouw, 1964. Collectie:HVOL

Een Kweekschool voor Zeevaart in een stad zonder zee; in Leiden kon het. De opleiding tot matroos bij de marine kwam er in 1855, en was erop gericht arme jongens en wezen te behoeden voor het slechte pad. De lessen vonden eerst plaats in een bestaand gebouw op het bolwerk waar eerder de molen van Rembrandts vader stond. In 1859 werd dit vervangen door een nieuw gebouw, waardoor de instelling tot een internaat kon uitgroeien. Honderden jongens, uit Leiden maar ook van elders, doorliepen de opleiding. De praktische vaardigheden leerden ze op een kanonneerboot in het Galgewater. In 1879 is het huidige hoofdgebouw neergezet, op een stuk grond dat aangeplempt was in de Witte Singel. De architecten C. Blansjaar en P.C. Lancel ontwierpen het in de toen modieuze eclectische neorenaissance stijl. Zowel de buiten- als de binnenzijde van het gebouw verraden de oorspronkelijke functie. Boven de entree bevindt zich een reliëf met attributen uit de zeevaart, en de constructie van het dak is geïnspireerd op een scheepskiel. De opleiding kwam ten einde in 1914. Hierna huisvestte het gebouw tot 1973 nog verschillende marine-opleidingen en -diensten, voordat het in particuliere handen kwam. Naar verwachting zal het Pascal Instituut van de universiteit dit rijksmonument in 2026 betrekken. / RS

Wist je dat...

... de leerlingen van de kweekschool in hangmatten sliepen om het leven op een schip na te bootsen?

Van de bij de Mors(poort)kazerne gesitueerde bunker (type 616/Großschaltstelle) zijn er in Nederland zeventien gebouwd. De muren zijn drie meter dik en versterkt met spoorstaven. Sloop bleek niet mogelijk te zijn. De afmetingen zijn elf bij veertien meter; door de dikke muren is de inwendige ruimte klein. De bunker is in 1943 geplaatst als communicatiebunker voor de Wehrmacht en maakte deel uit van de Atlantikwall die uit ruim 11.000 bunkers bestond. De bunker was onderdeel van een door de Duitsers aangelegd telefoonnet en fungeerde als beschermde telefooncentrale en schakelstation. Aan de kant van de Morsweg is de bunker bekleed met camouflerende baksteen en is er een puntdak op gezet. In de namaakmuur zijn schijnramen en -deuren opgenomen, zodat de bunker vanaf de straat niet opviel. Door de begroeiing is de hoofdvorm moeilijk te onderscheiden. De inwendige ruimte bestaat uit een verblijf voor de onderhoudsploeg, een hiermee verbonden gang naar buiten, twee andere verblijfruimtes, een opslagruimte voor kabelrollen en een gassluis met een luchtbehandelingsruimte. De bunker is van belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde. Bovendien heeft het complex zeldzaamheidswaarde, omdat er van dit type bunker slechts enkele bewaard zijn gebleven en het de enige Duitse bunker in Leiden is. / BG

Wist je dat...

... de gemeente tiny houses op de bunker wilde bouwen? Dit plan is gewijzigd: het wordt mogelijk een klein Tweede Wereldoorlog-museum.

Het complex vormde lange tijd een van de grootste particuliere woonhuizen van Leiden. Aan de zijde van de Schoolsteeg stond een groot achterhuis met bouwdelen uit het einde van de 15e en het midden van de 16e eeuw. De kunststof panelen in de Stijlkamer zijn kopieën van de uit dit bouwdeel afkomstige gebrandschilderde vensters uit 1543. In 1619 onderging het achterhuis een belangrijke verbouwing, waarbij in bouwmassa de huidige situatie ontstond. Een jaar later kwam aan de Pieterskerkgracht een nieuw voorhuis tot stand. Het tussengelegen bouwdeel stamt uit het midden van de 17e eeuw. Hierin bevindt zich boven de begane grond een uit 1653 daterend cassettenplafond met geschilderde panelen van Martinus Saeghmolen (ca. 1620-1669) en op de eerste verdieping een kastenwand. De kunstenaarsvereniging Ars Aemula Naturae (ARS) kreeg in 1859 onderdak in het pand, dat toen eigendom was van Johannes Kneppelhout. Deze had het pand in 1856 al laten verbouwen om er zijn Tusschenschool voor minvermogenen te huisvesten. Met de sluiting van de school in 1922 bleef ARS de enige gebruiker van het pand. Na het overlijden van Kneppelhout kon de gemeente het pand kopen voor 1 gulden onder de voorwaarde dat de gebruikers in het pand konden blijven. / BtW, ARS

Wist je dat...

... de latere stadsarchitect J.W. Schaap de verbouwing van 1856 uitvoerde? Van hem is onder andere de gymnastiekzaal.

De Gymnastiekschool aan de Pieterskerkgracht werd in 1861 gebouwd in opdracht van de Maatschappij 'Tot Nut van 't Algemeen' ten behoeve van de schoolgaande jeugd. De naastgelegen woning voor de beheerder werd tegelijkertijd gebouwd. De latere gemeente-architect Jan Willem Schaap bouwde de school volgens de destijds nieuwste opvattingen in eclectische trant. In de eclectische stijl worden elementen van verschillende bouwstijlen gekozen om tot een bevallig geheel te combineren. De drie-assige voorgevel valt op door een omlijst spaarveld met de tekst 'Gymnastiekschool' en tussen de vensters boven de cordonlijst zijn friezen aangebracht met het opschrift ANNO en 1861. Zowel deuren als ramen zijn getoogd. De gevel wordt bekroond door vier zinken obeliskken. Het interieur is nog grotendeels in oorspronkelijke staat. De kapconstructie bestaat uit acht samengestelde boogspanten, waarvan de voeten van de gebogen delen rusten op met kraagstukken bekroonde lisenen. Tussen de lengtebalken, die de spanten met elkaar verbinden en de dwarsbalken van de spanten zijn ijzeren kwartbogen en cirkels aangebracht. De inrichting bevat nog de originele materiaalkasten en het materiaal-hok. Ruim anderhalve eeuw later wordt het gebouw nog steeds gebruikt voor sport! / MB

Wist je dat...

... architect Schaap ook betrokken was bij het vroegere gymnasium aan de Doezastraat, het interieur van de Leidse Schouwburg en de verbouwing van de Lokhorstkerk?

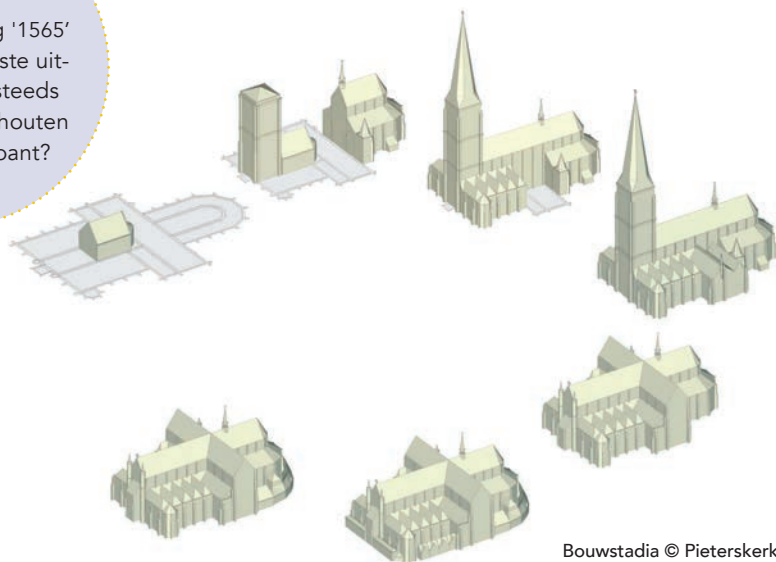

Rondleidingen en activiteiten zie pag. 62-64.

In de ruim 900-jarige bouwgeschiedenis van de Pieterskerk hebben vele handen en hoofden bijgedragen aan het monumentale bouwwerk dat de kerk vandaag de dag is. Onder hen zijn befaamde bouwmeesters, stadsarchitecten en legio ambachtslieden en vakmensen, die het vakwerk afleverden dat de tand des tijds heeft doorstaan. Over een periode van honderden jaren hebben zij een imposant laatgotisch bouwwerk opgetrokken, dat gebouwd is om te blijven. Maar er is ook veel aangevuld uit de eerdere bouwfases of verdwenen. Van dit laatste is de middeleeuwse toren wellicht het meest sprekende voorbeeld: deze ongeveer honderd meter hoge toren, die vanaf zee te zien was, stortte in het voorjaar van 1512 in en is niet meer herbouwd. De Pieterskerk van vandaag is dus zowel een voorbeeld van de duurzaamheid van cultureel erfgoed, als van verandering over de eeuwen heen. Van hoog tot laag, op ooghoogte en onder je voeten... er is veel te zien van de verschillende bouwfases, materialen en ambachten uit de geschiedenis van de Pieterskerk. Variërend van de kapitelen met dubbele bladkransen die de pilaren bekronen, tot de gebeeldhouwde sluitstenen in de kooromgang en de rijk uitgevoerde zerken in de vloer. Bovendien tonen de vele gedenktekens in de kerk een geschiedenis van kunsthistorische stijlen, in beeld vervat. / **Pieterskerk**

Wist je dat...

... je de inkerving '1565' - jaar van de laatste uitbreiding - nog steeds kunt zien in een houten balk van een spant?

Bouwstadia © Pieterskerk

Reserveren via website

Pieterskerkhof 40 bestaat uit meerdere gebouwen, waarvan de voorbouw en de entree vanaf de straat zichtbaar zijn. Daarachter bevinden zich de achterbouw en de tuinvleugel, die tot aan de Pelgrimspoort doorlopen. De voorbouw is het oudste deel. Vanwege de gebruikte kloostermoppen, de middeleeuwse tegels en de dikke muren te dateren rond 1275. Daarmee behoort het tot de oudste panden van Leiden. De achterbouw en tuinvleugel dateren van eind 14e eeuw. Het geheel was voor die tijd zo groot en imponerend dat het een stadskasteel werd genoemd. Het complex is dikwijls ingrijpend verbouwd: nieuwe gevels, gewijzigd dak en nieuwe haarden. De tuinvleugel werd ten behoeve van een keuken uitgebreid met een extra gedeelte. In 1799 werd hier het eerste academisch ziekenhuis gevestigd. Er was ruimte voor 32 patiënten: vrouwen beneden, mannen boven. Vanaf 1818 was er een nieuwe bewoner: het Wees- en Oudeliedenhuys van de Waals-Hervormde gemeente, die vanaf 1890 op zijn beurt opgevolgd werd door de Waalse bibliotheek. Deze was opgericht in 1852 om de geschiedenis vast te leggen van gevluchte Waalse Calvinisten en Hugenoten. Na 1973 is het pand gesplitst in zes appartementen voor particulier gebruik. Zo is Pieterskerkhof 40 een mooi voorbeeld van gebouwd om te blijven. / **AR**

Wist je dat...

... één van de professoren van het ziekenhuis zo slecht ter been was dat hij alleen patiënten op de begane grond hielp.

Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken

De stralend witte lijstgevel en afwerking van dit monument wekken de indruk van een klassiek herenhuis. Het is echter oud: al in 1268 namelijk stelde Floris V het perceel ter beschikking voor bewoning. Fragmenten van die tijd zijn bewaard gebleven, zoals de kelder met het halve tongewelf. Ooit stonden hier meerdere panden die in de loop der tijd vaak ingrijpend zijn verbouwd. Zo zijn in verschillende perioden een achterhuis, stookplaats, dwarshuis en een poort bijgevoegd en later uitgebouwd, gewijzigd of afgebroken. De afwerking in de gang en de trappenhuisen is indicatief voor een samenvoeging van de panden in 1780. Rond die tijd is aan de achterzijde de doorlopende lijstgevel met kroonlijst geplaatst. In 2024 werd de bijzondere vondst gedaan van zeldzame stukken beschilderd linnenbehang van circa tweehonderd jaar oud. Ook vond men toen onder de vloer een koker met een brief van de toenmalige eigenaar. Hij legde daarin uit waarom in 1879 een nieuwe kruipruimte was aangelegd. Die was opnieuw ontworpen tegen optrekkend vocht. De brief was met opzet achtergelaten om "later wanneer de vloer weer eens vermaakt of opgebroken wordt te zien of dit middel tegen vochtigheid geholpen heeft." Gebouwd om te blijven, ook toen al! / AR

GROEPSWIJZER

altijd de leukste groepsuitjes!

Keuze uit tientallen groepsuitjes
in Leiden. Hieronder de top 10!

1. Stadswandeling met gids
2. Stadsganzenbord
3. Broodje aap wandeling
4. Rembrandt fotoshoot
5. Rondvaart Leiden
6. Culinaire wandeling
7. Leidse inburgeringscursus
8. Pubquiz Leiden
9. Leiden Betragt/Paparazzi
10. Smartlappen workshop

ProKwadraat GROEPSWIJZER

100 Bruggenloop

Zaterdag
27 september 2025

wandelen

Start wandelen:
Van der Werfpark

Leiden

Zondag
28 september 2025

hardlopen

Afstanden:
8, 12 en 19,5 kilometer

De graaf van Holland had in de middeleeuwen een 'hof' in Leiden. Op dat terrein werd aan het eind van de 12e eeuw een vierkante toren gebouwd: het Gravensteen. Misschien diende die oorspronkelijk als vluchttoren. In de 15e eeuw werd het de stedelijke gevangenis. Het Gravensteen is sindsdien uitgebreid tot een heel complex. Verdachten werden hier vastgezet in afwachting van hun proces. Veroordeelden konden worden verbannen, een boete of afranseling krijgen, of de doodstraf. Langdurige opsluiting kwam weinig voor. Pas sinds de 17e eeuw kregen mensen op grote schaal gevangenisstraf. Dat gebeurde in een tuchthuis, waar zwaar werk moest worden verricht. Op het achterplein, het huidige Gerecht, werden tot in de 19e eeuw doodstraffen voltrokken. Vanaf hier is het oudste deel herkenbaar als een blokvormige toren, met een 15e-eeuwse zeshoekige toren als trappenhuis. De rechters woonden de terechtstellingen bij vanuit de galerij op de voorgrond. Links staat het 17e-eeuwse tuchthuis, dat bestond uit een spinhuis voor vrouwen en een rasphuis voor mannen. Rechts bevindt zich een uitbreiding uit de 17e eeuw met de vierschaar (rechtbank) en de schepenkamer. Aan de kant van het Pieterskerkhof zie je het 17e-eeuwse voorgebouw, dat ook als kantoor diende. De gevel is ontworpen door stadsarchitect Arent van 's-Gravesande. / RJH

Wist je dat...

... Vierschaar is afgeleid van de vier gespannen koorden, waarbinnen de beschuldigde tijdens de rechtszitting stond?

Het Academiegebouw is het oudste gebouw van de, dit jaar 450 jaar bestaande, Universiteit Leiden. Het wordt gebruikt voor plechtigheden als promoties en oraties. Oorspronkelijk werd het pand in 1516 gebouwd als kloosterkapel voor Dominicanessen. Na het Leidens Ontzet in 1574, nam Willem van Oranje het initiatief voor de stichting, in de stad, van de eerste universiteit van Nederland. Die kwam er een jaar later en nam de kapel in 1581 in gebruik. Sindsdien is het gebouw meerdere malen verbouwd en uitgebreid. Door meteen een extra verdieping aan te brengen, ontstond het Groot Auditorium op de begane grond, in eerste instantie bedoeld voor theologiecolleges. Na een brand in 1616 werd de traptoren gebouwd. De houtskooltekeningen op de wanden zijn van de student Victor de Stuers (1865). In het beroemde Zweetkamertje zetten afgestudeerden sinds de 18e eeuw hun handtekening op de muren, ook de leden van ons koningshuis die in Leiden studeerden, onder wie de huidige koning Willem Alexander. De Senaatskamer, ingericht tussen 1733 en 1737, heeft een rijk gedecoreerde marmeren schoorsteenmantel. In deze kamer hangen portretten van hoogleraren, onder wie een van de eerste Leidse hoogleraren, de Franse geleerde Josephus Justus Scaliger, filoloog en historicus. Ook de Togakamer en de Tuinkamer zijn interessant. / TdB

Wist je dat...

... in het zweetkamertje ook de handtekeningen van Winston Churchill en Nelson Mandela te vinden zijn? Zij kregen een eredoctoraat.

MET DANK AAN /
Pieter Slaman

Dit jaar viert de Leidse universiteit haar 450e verjaardag. Ze ziet er opvallend jong uit voor zo'n oude dame. De meeste van haar gebouwen zijn namelijk helemaal niet zo oud. Dat is niet gek: sinds de Tweede Wereldoorlog is het aantal studenten vertienvoudigd. En die studenten en medewerkers moesten allemaal een dak boven hun hoofd krijgen. Bovendien was het tot die tijd gebruikelijk dat professoren college gaven en examens afnamen in hun eigen woonhuis.

In haar allereerste jaren, van 1575 tot 1577, hield de universiteit domicilie in het voormalige Barbaraklooster, gelegen aan het Rapenburg, waar nu de nummers 4 t/m 10 zijn. Twee jaar na de oprichting in 1575, verhuisde de nog prille universiteit. De rechterachtervleugel van het huidige bestuursgebouw op Rapenburg 70 toont nog altijd de steunberen van een middeleeuwse kapel. Daar, in het kerkje van de Faliëde Begijnen (nonnen) nam de universiteit in 1577 haar intrek. In 1581 kwam het huidige Academieggebouw op Rapenburg 73 erbij. Ook dat was oorspronkelijk een kloosterkapel.

Oude universiteitsbibliotheek, Faliëde Begijnhof.
Collectie: Erfgoed Leiden & Omstreken

De Nederlandse opstand van de 16e eeuw was onder meer een geloofsstrijd waarin het stadsbestuur alle goederen en gebouwen van de katholieke geestelijken confisqueerde. Toen de universiteit werd opgericht, stonden de kapellen leeg, en kreeg de universiteit deze in gebruik. Ze zou er nooit meer weggaan. Er waren collegezalen in het Academieggebouw en op het dak stond van 1632 tot 1868 de Leidse sterrenwacht. In het kerkje van de Faliëde Begijnen kwamen een bibliotheek, een schermerschool en een anatomisch theater. Bijna drie eeuwen lang gebeurde alles in die twee gebouwen, en bij professoren thuis.

In die tijd kwam geleerdheid vooral uit geschriften van de oude Grieken en Romeinen

Academieggebouw. Op het dak de observatieruimte van de sterrenwacht, gebouwd in 1633.
Collectie: Erfgoed Leiden & Omstreken

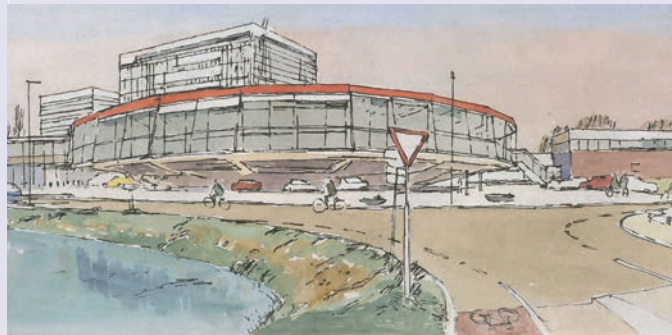

Hugo de Grootstraat. Collectie: Erfgoed Leiden & Omstreken

en uit de Bijbel. Maar vanaf ongeveer 1850 werd veel groter gedacht. Onderzoekers wilden zelf zoveel mogelijk metingen en waarnemingen doen aan mens en natuur, en daar hun ideeën op baseren. En daar hadden zij laboratoria en klinieken voor nodig. En musea om hun bevindingen te tonen. Tussen 1856 en 1914 vond daarom een ware bouw golf plaats. Zo kwam er een nieuw academisch ziekenhuis (nu het Wereldmuseum, Steenstraat 1), een sterrenwacht (Sterrenwachttlaan 11), laboratoria voor de organische chemie en de farmacie (Hugo de Grootstraat 25 en 32), een botanisch laboratorium (Nonnensteeg 1-3) en nog een keer een nieuw academisch ziekenhuis, nu achter het station. Dat bestond uit los van elkaar staande gebouwen, de zogenoemde paviljoenbouw.

In deze jaren droeg de academie de titel 'Rijksuniversiteit' en veel gebouwen werden daarom ontworpen door rijksbouwmeester J. van Lokhorst. In zijn stijl imiteerde hij middeleeuwse kerkgebouwen (neogotiek) of Griekse tempels (neoclassicisme); in die tijd hielden mensen ervan traditie benadrukt te zien in gebouwen. Nog steeds bepalen die oude stijlen het gezicht van de universiteit.

De economische crisis van de jaren '30 van de vorige eeuw, de oorlog en de wederopbouw leidden ertoe dat er lange tijd helemaal niet meer werd gebouwd. Er was een groot gebrek aan geld en materialen. Maar na de oorlog moesten veel meer mensen dan ooit worden opgeleid, aangezien de Nederlandse economie ging draaien om industrie en diensten. De studentenaantallen begonnen explosief te stijgen en daarmee ook het gebouwenbestand. Nu deed het modernisme zijn intrede in de bouwstijl: glas, staal en beton zorgden voor strakke lijnen en doorzichtige gevels. De ontwerpen keken niet meer terug naar het verleden, maar met optimistische blik vooruit. Tussen het Centraal Station en snelweg A44 (Leeuwenhoek) ontstond vanaf 1957 een groeiende verzameling medische en natuurwetenschappelijke laboratoria. Het meest in het oog sprongen het Huygens- en het Gorlaeuslaboratorium, dit laatste met dat prachtige, ronde collegegebouw in de vorm van een vliegende schotel (Einsteinweg 57). En natuurlijk de nieuwe centrale polikliniek van het Academisch Ziekenhuis waar nu de faculteit Sociale Wetenschappen huist (Was-

Collegegebouw in de vorm van een vliegende schotel, Einsteinweg 57. Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken. © Aussems, Christoph W.K.

senaarseweg 52). Later kwam daar het huidige LUMC uit 1985 nog bij (Albinusdreef 2).

Tegen kolossale, moderne, strak vormgegeven gebouwen kwam verzet. Zo sneuvelde een plan uit 1968 om een 125 meter hoge toren aan de Witte Singel te bouwen voor de letterenfaculteit. In de jaren zeventig wilden mensen juist 'de menselijke maat' terug: lage, open, gezell-

lige gebouwen die toegankelijkheid uitstraalden, ook voor mensen uit de buurt. Gebouwen ook, die pasten bij de oude binnenstad. De universiteitsbibliotheek (Witte Singel 27) en omliggende gebouwen, en de onderwijsgebouwen aan de overkant van de Witte Singel (Cleveringaplaats) ademen die geest. Ze moesten wel groot zijn, maar mochten niet groot lijken. Huiselijkheid was het ideaal.

In de jaren negentig was de universiteit niet langer een organisatie van de Rijksoverheid. Zij werd zelfstandig, en moest op eigen kracht proberen studenten te trekken uit binnen- en buitenland. Naast een nieuwe campus in Den Haag, deed zij dat door de oudste gebouwen een opknappbeurt te geven en geschikt te maken voor modern gebruik. Zo wilde zij een klassieke academische uitstraling terughalen, in de geest van Harvard en Oxford. De Sterrewacht, het Academiegebouw, Het Kamerlingh Onnesgebouw (Steenhuys 25) en het P.J. Vethgebouw (Nonnensteeg 3) kregen een moderne invulling met respect voor de oude klassieke vormen. In dezelfde tijd beleefde de hele Leidse binnenstad een ware restauratiegolf.

Waar oud eerst gelijk stond aan aftands, werd oud een bron van trots. En dat past bij een dame van 450 jaar.

HORTUS BOTANICUS: ORANJERIE

Rapenburg tussen 71 en 73

OPEN / ZA 10-18 u ZO 10-18 u

De Oranjerie in de Hortus botanicus Leiden werd in 1744 gebouwd en is een van de oudste oranjerieën van Nederland. Een oranjerie is bedoeld om (sub)tropische planten, zoals citrusvruchten en agaves, te beschermen tegen de kou in de wintermaanden. Door de eeuwen heen heeft het gebouw in de Hortus deze functie behouden. De Oranjerie biedt, dankzij de grote ramen die het zonlicht optimaal benutten, een warm toevluchtsoord voor kwetsbare planten. In de 18e en 19e eeuw was het kweken van tropische gewassen een teken van status en wetenschappelijke nieuwsgierigheid. De Oranjerie diende als tentoonstellingsruimte voor deze exotische planten en speelde een belangrijke rol in de botanische studies van de Universiteit Leiden. Daarnaast stond in het middengedeelte tot 1821 een collectie Griekse en Romeinse sculpturen opgesteld, aan de universiteit nagelaten door de Amsterdamse regent Gerard van Papenbroek. Deze verzameling vormde de basis voor het latere Rijksmuseum van Oudheden. Vandaag de dag wordt de Oranjerie nog steeds gebruikt voor het overwinteren van (sub)tropische planten en biedt het gebouw in de zomermaanden ruimte voor evenementen, lezingen en workshops. Het historische pand blijft een belangrijke educatieve locatie in de Hortus en is een prachtig voorbeeld van de combinatie van wetenschap, cultuur en architectuur. / RS / Hortus

Wist je dat...

... de architect van de Oranjerie, Daniël Marot, ook Paleis Het Loo heeft ontworpen?

© OMD Leiden

OUDE UB MET FALIEDE BEGIJNHOF

Rapenburg 70

OPEN / ZA 12-17 u ZO 10-17 u

Bijna vier eeuwen was de Universiteitsbibliotheek in dit gebouw gevestigd. Nu houden het bestuur van de Universiteit Leiden en de centrale bestuursdiensten er domicilie. Omstreeks het midden van de 15e eeuw bevond zich hier het Faliede Begijnhof: een afgesloten hof met rondom huisjes en een kapel, bewoond door begijnen, dat zijn vrouwelijke religieuzen. De huisjes verdwenen maar de kapel werd vanaf 1591 geschikt gemaakt als bibliotheek van de nog jonge, 16-jarige universiteit, met zelfs een verdieping erin. Ook de afdeling anatomie werd er gevestigd, met een anatomisch theater in het voormalige koor. Een kopie hiervan is te zien in Rijksmuseum Boerhaave. Rond 1820 en 1860 vonden er weer ingrijpende verbouwingen plaats. De toren van de kapel werd gesloopt en het anatomisch theater verdween. De collectie boeken breidde zich gestaag uit en bijgevolg bleek de bibliotheek telkens weer te klein. In 1859 kreeg de bibliotheek de beschikking over het hele pand, ook over latere uitbreidingen. Begin 20e eeuw ontwierp architect J.A.W. Vrijman het nieuwere deel. In 1985 verhuisde de Universiteitsbibliotheek naar de Witte Singel. De middeleeuwse kapel is nog goed te herkennen aan haar steunberen. De bibliotheekzaal op de begane grond en het trappenhuis zijn rijk gedecoreerd met stucwerk en lambrisering. / TdB

Wist je dat...

... de kapel in 1861 een gietijzeren draagconstructie kreeg met idem boekenstellingen en open roostervloeren? Helaas resten alleen nog de kapspanten

Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken

LEIDEN / 35

De Sterrewacht aan de zuidzijde van de Hortus Botanicus is de opvolger van een nog ouder astronomisch observatorium dat zich vanaf 1633 op het Academiegebouw bevond. De Sterrewacht mag zich daarom de oudste, nog bestaande academische instelling van deze aard ter wereld noemen. Het imposante observatorium op het Blauwe Bolwerk kwam in 1860 tot stand op initiatief van hoogleraar astronomie Friedrich Kaiser (1808-1872). Henri Camp (1821-1875), architect des Konings, ontwierp op verzoek van Kaiser een op de sterrenwacht in St. Petersburg geïnspireerd neoclassicistisch complex met een centraal gedeelte en twee vleugels. Het centrale gebouw kreeg twee observatiekoepels. Tot 1925 is het complex verschillende malen uitgebreid, onder andere met twee extra koepels op het dak en twee losstaande koepels aan de oost- en westzijde. Nadat de sterrenkundigen in 1974 verhuisden naar het Huygensgebouw aan de Wassenaarseweg, raakten de gebouwen van de Oude Sterrewacht in verval. In de periode 2009-2011 is het complex grondig gerenoveerd. Tegenwoordig huist de Leiden Law Academy hier. Daarnaast is in de kelder een bezoekerscentrum ingericht waar belangstellenden tentoonstellingen kunnen bezoeken en rondleidingen kunnen bijwonen, zoals langs een van de oudste telescopen van Nederland. / RS

Wist je dat...

... in de grootste koepel de 'Einsteinstoel' staat? De vermaarde natuurkundige zat hierop tijdens zijn bezoeken aan directeur Willem de Sitter.

In 1914 ontwierp de vrouw van Paul Ehrenfest, Tatiana Afanassjewa, dit kubusvormige familiehuis in Russische neoclassicistische stijl in de geest van haar geboortestad Sint-Petersburg. Inmiddels is het een rijksmonument. Ehrenfest was twee jaar eerder in Leiden benoemd tot hoogleraar in de theoretische natuurkunde. De gepleisterde lijstgevels en de drie frontons verwijzen naar klassieke bouwvormen. Art-nouveau-elementen als een plafonnière konden de goedkeuring van Tatiana amper wegdragen; zij vond ze niet strak genoeg. De straatzijde heeft een gesloten gevel, zonder fronton; het huis is gericht op de tuin met een uitspringende serre. De bel in de gevel was voor leveranciers. De cv-buizen zijn op zijn Russisch horizontaal aangebracht. In een ervan is een rechtaf verwerkt. De woonkamer met het schoolbord diende op woensdagavonden als colloquiumzaal voor het Dispuut Christiaan Huygens en diverse hoogleraren. Alcohol, tabak en parfum waren taboe. Op de zolder is een logeerkamer, waar gerenommeerde gasten als natuurkundige Niels Bohr, Einstein en vijftien Nobelprijswinnaars hun handtekening achterlieten. In de jaren 1980 kwam een einde aan de bewoning door de familie en werd het heringericht als studentenhuus voor negen studentes plus beheerderswoning. De twee gevelstenen zijn geplaatst door Dispuut Huygens. / BtW

Wist je dat...

... deze wijk, Vreewijk, een beschermd stadsgezicht is? Tot 1881 behoorde de onbebouwde grond tot de gemeente Zoeterwoude.

Het Kamerlingh Onnes Gebouw (KOG) was oorspronkelijk een laboratorium. Later heeft het een nieuw leven gekregen als rechtenfaculteit, een mooi voorbeeld van herbestemming. In 1859 is het pand gebouwd als laboratorium voor natuur-, schei- en ontleedkunde. De architect was Henri Camp. Het laboratorium werd in 1908 wereldwijd bekend door een proef van professor Kamerlingh Onnes. Het lukte hem om het gas helium vloeibaar te maken bij een temperatuur van -269° Celsius. Dat was net boven het absolute nulpunt. Toen ontstond in het gebouw dus even 'het koudste plekje op aarde'. Kamerlingh Onnes ontving hiervoor in 1913 de Nobelprijs voor Natuurkunde. Het oorspronkelijke laboratorium is het huidige gebouw langs het Steenshuur, met de lange neoclassicistische gevel. Later zijn aan de achterkant en zijkant nieuwe gedeelten aangebouwd. Het natuurkundig laboratorium verhuisde eind 20e eeuw naar het Bio Science Park. Na een grote verbouwing door architect Hans Ruijsenaars werd het de nieuwe huisvesting van de rechtenfaculteit. De aanbouw aan de achterkant uit de jaren '60 van de vorige eeuw werd 'ingepakt' met een houten omlijsting. Opvallend is de prachtige, immense bibliotheek met koepel in het hart van het gebouw. Ook de houten theatervormige collegezaal is in oude glorie teruggebracht. / BtW

Wist je dat...

... de dichter van het gevelgedicht aan de Langebrug-kant, Federico Garcia Lorca, een bijzondere vriendschap had met Dali?

Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken

De geschiedenis van de Opstandingskerk gaat terug tot het begin van de twintigste eeuw. De Christelijk Gereformeerde gemeente kocht in 1904 een voormalige banketbakkerij aan. De verbouwing daarvan in 1905 kwam tot stand naar plannen van B.E. Spijker Azn (1863-1933). Het gebouw was aanvankelijk alleen toegankelijk vanuit de achterliggende Boomgaardsteeg. Na de aankoop van Steenshuur 9 en 11 in 1926 volgde de volledige nieuwbouw en kreeg de kerk een hoofdentree aan het Steenshuur. Ook nu leverde architect Spijker het ontwerp. Het nieuwe complex werd op 28 april 1927 in gebruik genomen. In 1964 kreeg het gebouw de naam Opstandingskerk. Een noodzakelijke, kostbare en grootscheepse renovatie en de parkeerproblemen waren in 2007 aanleiding voor de verhuizing naar de vroegere Bevrijdingskerk aan de Aerent Bruunstraat. Het gebouw aan het Steenshuur werd verbouwd tot fitnesscentrum. Op 1 april 2008 opende hier een vestiging van SportCity Leiden. Op de aangebrachte verdieping is de oorspronkelijke kerkruimte nog het best te ervaren. De sobere glas-in-loodramen met abstracte motieven vormen een herinnering aan de vroegere functie. Het uit 1897 daterende Fleiter-orgel, afkomstig uit de St. Josephkirche in Bocholt, kwam in 1922 naar Leiden. Na de verhuizing kreeg het orgel in 2010 een plek op de nieuwe locatie. / BdG

Wist je dat...

... Spijker op 20-jarige leeftijd een erepenning in het bouwkundig tekenen ontving van het genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix?

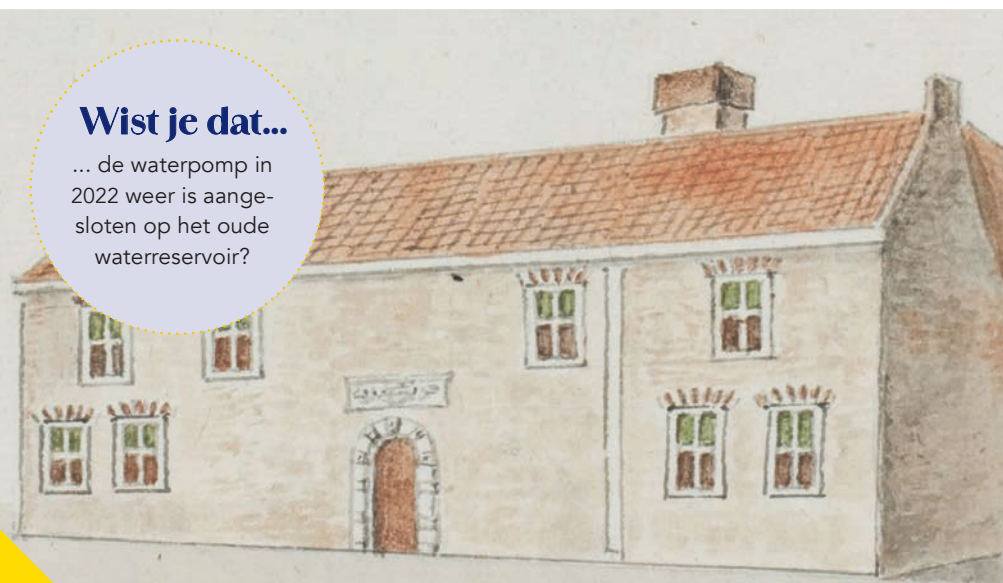
@ OMD Leiden

Op de plaats van het huidige Bethlehemshof stichtte de Vlaamse Doopsgezinde Gemeente in 1660 een hofje met de naam Den Houcksteen, bestemd voor arme ouderen. Sinds 1631 was er aan de Langegracht al een hofje van de Waterlandse doopsgezinden, Bethlehem genaamd. Stichter was de vermogende koopman Gerrit Franken van Hoogmade, lidmaat van de Waterlanders. De twee doopsgezinde gemeenten verenigden zich in 1701 en in 1811 voegden de bestuurders ook de twee hofjes samen. Den Houcksteen ging verder als Bethlehemshof. De oorspronkelijke naam Den Houcksteen is nog te zien in het fronton boven de ingang. De gevelsteen eronder, met de tekst 'Bethlehem anno 1631' is afkomstig van de oorspronkelijke locatie van het hofje aan de Langegracht. De Leidse architect Willem Cornelis Mulder ontwierp in 1897 de voorgevel in de stijl van de neo-Hollandse renaissance die we tegenwoordig zien. Daarbij kregen de woningen aan het Levendaal een extra verdieping. Het uiterlijk van de binnenkant van het hofje, met zijn kenmerkende dubbele waterpomp, is nog grotendeels oorspronkelijk. De binnenzijde van de huisjes is tijdens een grondige restauratie aan het einde van de zeventiger jaren aangepast om ze geschikt te maken voor moderne bewoning. Het Bethlehemshof is een Rijksmonument. / BtW

Wist je dat...

... de waterpomp in 2022 weer is aangesloten op het oude waterreservoir?

Rondleiding

De Begraafplaats Groenesteeg, vroeger de Nieuwe Begraafplaats, ligt aan het einde van de Groenesteeg. Tot aan de stadsuitleg van 1659 liep dit straatje vanaf de Hooigracht via de Uiterstegracht zo de weilanden in. Hieraan dankt de Groenesteeg zijn naam. Het is een van de langste en oudste stegen van Leiden, waarover heel wat reizigers de stad hebben bereikt. Begin 1813 werd het Nieuwe Bolwerk, waarop de Groenesteeg na 1659 uitkwam, ingericht als begraafplaats. Op 9 maart van dat jaar was een tiental graven klaar en tien dagen later vond de eerste begrafenis plaats, van de pas 10 maanden oude Hester Willemmina van Dissel. In 1813 werden er nog tien andere personen begraven. Stadsarchitect Salomon van der Paauw kreeg in 1828 de opdracht om een ontwerp te maken voor zowel de begraafplaats als de woning van de grafmaker, de huidige aula. Zijn ontwerp van de begraafplaats was gebaseerd op de Engelse landschapsstijl. De huidige situatie wijkt niet veel af van het ontwerp van Van der Paauw. Wel is de begraafplaats nog enkele malen uitgebreid. De aula heeft een eclectische stijl en kreeg in 1859 een bovenverdieping. Op de begraafplaats hebben zo'n 5.000 personen hun laatste rustplaats gevonden. / AJ

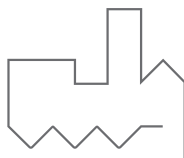
Wist je dat...

... Salomon van der Paauw, stadsbouwmeester en ontwerper van de begraafplaats Groenesteeg, hier zelf ook is begraven?

Beleef DE MEELFABRIEK

tijdens Open Monumentendagen

Waar verleden en toekomst elkaar ontmoeten

● Laat je meevoeren door verhalen uit het verleden en kijk binnen bij de ondernemers die deze bijzondere plek nieuw leven inblazen. ● Struin over het terrein en bezoek Grutsk Koffiebar, Cadeau Lokaal, Atelier Kleurstof en De Fysiospecialist. ● Sluit aan bij een rondleiding, ga zelf op ontdekkingsocht, of laat je verrassen door een optreden van theatergroep Domino in onze tuin. ● Fototips van GDandP helpen je het perfecte plaatje te schieten én misschien win jij wel een mooie prijs!

www.demeelfabriek.nl

OPEN / ZA 12-17 u ZO 10-17 u

Fotowedstrijd

22

Vm. MEELFABRIEK

Meelfabriekplein 1

In 1884 begon stoommeelfabriek De Koster en Compagnie haar productie in Leiden. Voor die tijd was het een bijzonder moderne fabriek. Zo werd het graan pneumatisch gelost en was er elektrische verlichting – een unicum in de stad. Na de Tweede Wereldoorlog beleefde de fabriek haar hoogtijdagen. Dagelijks verwerkten zo'n honderdvijftig medewerkers meer dan vierhonderd ton bloem. Dat was genoeg voor ruim zevenhonderdduizend broden – goed voor ongeveer een vijfde van Nederland. De fabriek ligt op een oud bastion, deel van de vestingwerken van Leiden. Wat ooit open land was, groeide in de 19e en 20e eeuw uit tot een bedrijvige industriegordel. Aan het eind van die eeuw verdwenen veel van de oude gebouwen. Maar dit complex bleef. Na sluiting van de fabriek kreeg het terrein een nieuw leven. Een bevlogen ontwikkelaar zag het belang van behoud én hergebruik. Nu is het uitgegroeid tot een van de laatste architecturale herinneringen aan Leiden als industriestad. Het project combineert de rijksmonumenten met nieuwbouw naar een plan van Studio Akkerhuis Architects. Er zijn plekken om te wonen, werken, winkelen en samen te komen. Het terrein en de tuin in het bijzonder nodigen uit tot dwalen, ontmoeten en ontspannen. Beleef De Meelfabriek als een locatie die de geschiedenis én de toekomst van de stad toont. / BdG / Meelfabriek

Wist je dat...

... De Meelfabriek tien rijksmonumenten telt? Het oudste, nog bestaande gebouw is uit 1894 en is ontworpen door de Leidse architect W.C. Mulder.

De Meelfabriek, vanaf Zijlsingel met zicht op Meelpakhuis en Silogebouw. © Corentin Haubridge

LEIDEN / 43

De Hooglandse Kerk is een van de twee nog bestaande middeleeuwse kerken van Leiden. De kerk staat op 'het Hogeland', het eiland tussen de Oude en Nieuwe Rijn. Begin 14e eeuw kwam een houten kapel tot stand, gewijd aan de heilige Pancratius. Die werd spoedig vervangen door een eenvoudige stenen kerk met een torentje. In 1377, na verheffing tot kapittelkerk, startte de bouw van een grootse kruisbasiliek. De plannen werden rond 1525 nog grootser toen verheffing tot bisschopszetel en daarmee tot kathedraal lonkte. Maar de zetel ging naar Haarlem en ook de Reformatie gooide roet in het eten. De ambitieuze plannen zijn hierdoor nooit voltooid. Niettemin had de kerk in de eerste helft van de 16e eeuw een imposant interieur, en kan het bouwwerk bogen op het breedste gotische dwarsschip ter wereld (65,70 meter). De Beeldenstorm van 1566 bracht de inrichting echter veel schade toe. In 1572 ging het godshuis over in protestantse handen en kreeg het een sterk versoberde inrichting. Vandaag heeft de Hooglandse Kerk nog steeds een kerkelijke functie. Bezienswaardigheden zijn onder andere de grafzerk van Justinus van Nassau (1631), een bastaardzoon van Willem van Oranje, en het grafmonument van de Leidse burgemeester Pieter van der Werff (1604). / TdB

Wist je dat...

... de Hooglandse Kerk aanvankelijk bij de parochie van Leiderdorp hoorde?

Museum Boerhaave is een goed voorbeeld van hergebruik waardoor historische gebouwen bewaard kunnen blijven. De oudste gedeelten van het rondom een binnentuin gelegen complex behoorden tot de 15e-eeuwse kloosters St. Cecilia en St. Agnes. Na de Reformatie (1572) liet het stadsbestuur de panden verbouwen tot het Ceciliagasthuis waar lijders aan de pest (tot 1635), psychiatrische patiënten ('dollen'), en later ook gewone zieken werden verzorgd. Vanaf 1636 huurde de Leidse universiteit hier twaalf bedden voor klinisch medisch onderwijs. Hoogleraar Herman Boerhaave (1668-1738), naamgever van het gebouw, introduceerde hier het onderwijs aan studenten aan het ziekbed. Na 1852 heeft het complex verschillende andere bestemmingen gehad. In de jaren 1980 zijn de inmiddels vervallen gebouwen opgeknapt en ingericht tot het huidige museum dat in 1991 zijn deuren opende. Opvallend aan de buitenkant is het contrast tussen het oude entreegebouw, in 1669 als turfmagazijn ontworpen door stadsarchitect Willem van der Helm, en de glazen pui van het restaurantgedeelte. Aan de kant van de Vrouwenkerksteeg is nog het oorspronkelijke toegangspoortje naar het Ceciliaklooster bewaard gebleven. Blikvanger in het museum is de replica van het beroemde universitaire anatomisch theater dat van 1594 tot 1821 in de Faliëde Begijnkerk (zie pag. 35) stond. / RS

Wist je dat...

... toeschouwers hier vanaf 1660 de sectie op een lichaam vanaf twee 'opklimmende omme-recken' konden bekijken? Het anatomisch theater in het klein.

Beklim de toren

In 1638 nam het stadsbestuur het besluit een nieuwe protestantse kerk te bouwen. De groei van de bevolking en de stadsuitbreiding in de 17de eeuw maakten de bouw van de Marekerk wenselijk. De opdracht voor de bouw werd gegeven aan stadsarchitect Arent van 's-Gravesande. Deze architect kwam met het ontwerp voor een achthoekige koepelkerk, revolutionair voor die tijd. Het zou de eerste koepelkerk worden in de Republiek. Er moest een constructie gebouwd worden van zware eikenhouten balken die de koepel en toren van ruim 120.000 kilo kon dragen. De Marekerk is in 1649 in gebruik genomen. Sinds de bouw is de kerk grotendeels ongewijzigd gebleven, wel is later een betonring aangebracht om de koepelconstructie te verstevigen. Oorspronkelijk bevatte het ontwerp ook een portiek met vier grote zuilen, maar door geldgebrek zijn de zuilen nooit gerealiseerd. Boven op de koepel staat een vergulde windvaan, de Faam, staand op de Leidse sleutels. Binnen in de kerk zijn de stoelen en banken rond de preekstoel geplaatst. Het orgel dateert van 1560 en is oorspronkelijk gebouwd voor de Pieterskerk. In 1733 is het orgel overgebracht naar de Marekerk. De kerk is nog steeds in gebruik voor protestantse erediensten, daarnaast worden er onder andere concerten gegeven. / TdB

Wist je dat...

... de windvaan en de Leidse sleutels op de koepel op een pijnappel staan? De pijnappel staat symbool voor eeuwigheid.

© Claudia Claas

Het Stadsbouwhuis is in 1997 in gebruik genomen als een verzamelkantoor voor verschillende gemeentelijke diensten voor wonen en stadsontwikkeling. Begin 2020 vertrokken de ambtenaren en kreeg het gebouw andere functies: studentenhuisvesting en de 'Markerscentrale'. In 2026 wordt het gesloopt en komen er 157 woningen voor in de plaats. Het pand is (nog) fraai te bekijken als je door het Huigpark loopt, langs de Maresingel. Je ziet een gebouw dat bestaat uit modules en relatief laag is. De vormgeving en kleuren van de ramen doen denken aan abstracte schilderijen. Het oogt levendig en voor zo'n omvangrijk gebouw zeker niet massief. Veel vensters lopen tot aan de grond, wat een open en toegankelijke indruk geeft. Oorspronkelijk was er een open binnenplaats, waaraan clusters van in elkaar overlopende kantoren lagen. Die binnenplaats kreeg in 1997 een glazen overkapping. Het ontwerp is van de Haagse architect Fred Temme, die later de Haagse Arc of in de volksmond 'het koffiezetapparaat' ontwierp. De stroming in de architectuur waarin dit ontwerp past heet het structuralisme. Daarin is er aandacht voor de menselijke maat (niet te groot), bevordering van menselijke ontmoetingen en integratie met de omgeving. / HB

Wist je dat...

... de architect de centrale verwarming liet aansluiten op een tijdsklok? Tegenwoordig niet nieuw, maar toen wel.

Verbouwing, gezicht op binnenruimte naar het zuidoosten gezien, 1997, Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken

LEIDEN / 47

In 1911 besloot Leiden, zoals veel steden, zijn huisvuil voortaan te verbranden in plaats van te laten composteren op een vuilnisbelt. Omdat de warmte van de verbranding gebruikt zou worden voor elektriciteitsopwekking, moest de nieuwe vuilverbranding vrijwel naast de elektriciteitscentrale aan de, toen nog ongedempte, Langegracht komen. Het ontwerp van het gebouw wordt toegeschreven aan architect Johan Rückert (1879-1918), die van 1907 tot 1913 ingenieur bij de Leidse Gemeentewerken was. De jonge Willem Marinus Dudok (1884-1974), vanaf 1913 ingenieur en plaatsvervangend directeur van Gemeentewerken, was vermoedelijk betrokken bij de bouw. Het gebouw kan zeker niet gelden als een echte Dudok. Het materiaalgebruik en de architectuur zijn typerend voor een fabrieksgebouw uit het begin van de 20e eeuw. Het verwerkingsproces van het huisvuil – aanvoer, verbranding, ovenslakproductie – bepaalde dat het gebouw een L-vorm kreeg. Toch was het ontwerp niet alleen functioneel en zijn er decoratieve elementen aangebracht, zoals het sierlijke metselwerk onder de daklijst en de accentuering van de raampartijen met groen geglaazuurde steentjes. Rond 1954 werd het pand verbouwd tot hoogspanningsstation met transformatorenwerkplaats. Tegenwoordig zetelen Bam Bam Steenhouwers en Brouwerij Pronck in dit gemeentelijk monument. / PvdH

Wist je dat...

... Willem Marinus Dudok wel het gebouw van het Leidsch Dagblad aan de Witte Singel heeft ontworpen?

AMBACHTELIJK VAKWERK

www.bambamsteenhouwers.nl

BAM
BAM
RESTAURATIE
STEENHOUWERS

Halverwege de 19e eeuw was het op het bolwerk gedaan met de rust. De begraafplaats en molen De Papegay maakten plaats voor de nieuwe bedrijvigheid van de Industriële Revolutie. In 1848 kwam er een gasfabriek die meer dan honderd jaar steenkoolgas zou gaan produceren. Als logische ondersteuning voor de gasfabriek werd in 1902 het Fabrieksmeter- en reguleursgebouw gebouwd. Hier werd de samenstelling van het gas gecontroleerd en werd er bijgehouden waar het gas naartoe ging. De gasfabriek 'exporteerde' gas naar tal van naburige gemeenten met behulp van een gasleiding van maar liefst 170 km. Het gebouw is opgetrokken in de destijds populaire chaletstijl met een overstekend dak en houten ornamenten. Het heeft prachtige verbindingen bij de trekstaven (de ijzeren stangen die de bouwdeelen in toom houden) en versieringen in de bakstenen muren. Na de sluiting van de gasfabriek (1967) werd het gebouw gebruikt voor een bedrijfsschool en als politiebureau. Nu zit stichting De Leidse Deken er. Deze stichting doet onderzoek naar de geschiedenis van de dekenijverheid in Leiden en produceert met behulp van vrijwilligers opnieuw echte Leidse dekens. Het maakt nu deel uit van het Singelpark en daarmee is in dit voormalige industriële complex de rust teruggekeerd. / JC

Jezus veranderde water in wijn, de Leidse Watergasfabriek (1905) maakte van water gas. Dat laatste klinkt, eerlijk is eerlijk, wel mooier dan het was. Want wat gebeurde er? Water werd over gloeiendhete cokes (gezuiverde steenkool) geleid, waardoor water ontleed werd in koolmonoxide en waterstof. De mix daarvan wordt watergas genoemd, dat na enige bewerking bruikbaar is als brandstof. Gas uit water, maar wel met behulp van veel fossiele cokes. Op oude foto's zie je een woud aan schoorstenen in dit gebied, een enorm complex met in het centrum de gasfabriek, die op zijn beurt gas uit steenkool maakte. De Watergasfabriek was een hulpfabriekje, gebouwd om de piekbelasting in het gasnet op te vangen. Het grote voordeel van watergas was dat de productie supersnel gestart kon worden. Wanneer de nood aan de man kwam sprong de Watergasfabriek bij om aan de gasvraag te voldoen. Het ketelhuis van de Watergasfabriek is behouden gebleven als erfenis van de Stedelijke Lichtfabrieken, de vroegere leverancier van gas voor verlichting. Nu is het de zetel van EST art foundation, die tentoonstellingen en discussies over ontwikkelingen in de kunst organiseert. Op wat ooit het meest vervuilde stuk van Leiden was, wordt dit de culturele hotspot van het Singelpark. / JC

Wist je dat...

... de chaletstijl, geïnspireerd op traditionele bergboerderijen, gezien werd als symbool van de onbedorvenheid van het landleven?

Wist je dat...

... het 'draagbaar gas' in flessen vervangen werd door het 'lopend gas' dat via ondergrondse leidingen vervoerd werd?

Molen De Valk is een stellingmolen aan de Molenwerf, nabij de Lammermarkt. Een stellingmolen is hoog om goed wind te kunnen vangen en heeft rondom een galerij, stelling genoemd. Dit soort molens werden, en worden nog, gebruikt voor het malen van koren en graan. De molen is 29 meter hoog en daarmee één van de hoogste in ons land. De stelling staat op 14 meter hoogte. De Valk is de derde molen op deze plek. In 1611 werd op het Valkenburger bolwerk al de standaardmolen 'de Valck' gebouwd. Een standaardmolen kan naar de wind worden gericht. In 1667 werd een houten stellingmolen neergezet en in 1743 de huidige, hogere, stenen stellingmolen. Stichters waren Maarten van Rooijen en Adrianus van Deventer. Pieter, de zoon van Adrianus, plaatste in juli 1743 de eerste steen, die te zien is aan de buitenkant van de molen. De Valk had oorspronkelijk vier koppels maalstenen. In de molen bevonden zich twee woningen, aanvankelijk voor beide eigenaren. Rond 1869 maakte molenaar Pieter van Rhijn er één woning van. Die is er nog steeds en de huidige inrichting stamt grotendeels uit die periode. Sinds 2 juni 1966 is de molen in gebruik als gemeentelijk molenmuseum en sinds 2000 is De Valk weer maalvaardig. / BdG

Wist je dat...

... de zoon van Pieter geïnteresseerd was in genealogie? Hij onderzocht, tevergeefs, een verwantschap met de molenaarsfamilie Van Rhijn, waartoe de beroemde schilder Rembrandt behoorde.

Lezing reserveren via website, zo 11 en 15 u

Dankzij de opvallende, ingezwenkte hoek prijkt Boerhaavelaan 2 op vele ansichtkaarten. Architect Dirk Frederik Slothouwer (1884-1946), winnaar van de Prix de Rome, was in 1918 de ontwerper van dit pand op de hoek van de Rijsburgerweg en de Boerhaavelaan. Het had niet veel gescheeld of hier had een rechttoe rechtaan hoekpand gestaan. In de gemeenteraad ontstond namelijk onenigheid toen bleek dat het ontwerp de voorgeschreven rooilijn flink overschreed. Werd daardoor de aanblik van de Boerhaavelaan - toen nog Oegstgeesterlaan geheten - niet lelijk aangetast? Opdrachtgever was de lector Huid- en geslachtsziekten dr. Johan van Kerckhoff (1863-1937), die met het pand de grootste dokterswoning annex praktijk in Leiden bezat. Dankzij zijn dienstjaren in Nederlands-Indië, was hij al op zijn veertigste met tropenpensioen. Net als veel artsen in deze omgeving aasde hij op een hoogleraarschap. Tevergeefs, die eer moest hij laten aan buurman Herman Siemens, op nummer 10. Zoals voor meer particuliere panden in deze buurt gold, leende de omvang van Boerhaavelaan 2 zich uitstekend voor een maatschappelijke functie. Voor de oorlog bestierde de communistische arts Herman Koch er Pension Koch voor 'zieken, herstellenden en rustzoekenden'. Van 1943 tot 1973 was het rusthuis Zonnewende. Momenteel zetelt hier de hoofdvesting van Interpulse Automatisering. / PvdG

Wist je dat...

... in de sterke symmetrie van Boerhaavelaan 2 mogelijk de fascinatie van de architect voor Italiaanse palazzi terug kunt zien?

Hendrik Jesse (1860-1943) was een Leidse architect die destijds zijn stempel drukte op vele woonhuizen in Leiden en Oegstgeest. Niet alleen de hoeveelheid panden die hij ontwierp is opvallend, maar ook de verscheidenheid in bouwstijlen. Verschillende opleidingen maakten Jesse tot een veelzijdig architect. Traditionele ambachtsvaardigheden leerde hij bij zijn leermeester, timmerman-architect W. Kok. Bij de Leidse Avondtekenschool ontwikkelde hij zijn teken- en meetkundige vaardigheden. Zijn studie aan de Polytechnische School in Delft maakte Jesse tot bouwkundig ingenieur. Aanvankelijk bouwend in neorenaissancestijl, wist Jesse in zijn constructies al snel inventief gebruik te maken van staal. Ambachtelijke details maakten zijn creaties tot een totaalkunstwerk. In de loop van de tijd ontwikkelde hij een eigen stijl: ruimtelijkheid met aandacht voor een heldere constructie. De werking van licht liet hij steeds meer doorwerken in het exterieur. Dit leidde tot een meer sobere en robuuste vormgeving. Jesses liefde voor de bouwgeschiedenis uitte zich in het hergebruik van oude bouwmaterialen in zijn eigen ontwerpen. In de omgeving van de Rijnsburgerweg en de Boerhaavelaan zijn vele panden van zijn hand te zien. Let bij het pand Boerhaavelaan 6 op de hoeveelheid ramen en de metalen ornamenten zoals het balkonhek als ornament voor het deurraam. / MB

Wist je dat...

... Jesse, naast de pui van de voormalige Pander Passage aan de Breestraat in art-nouveau, ook delen van de Kooi ontwierp, zoals de Ambonstraat?

MET DANK AAN /
Jan Dröge

Aan het einde van de middeleeuwen was de zorg voor de openbare werken in Leiden toevertrouwd aan twee vestmeesters. Hun naam geeft hun voornaamste taak al aan, de bouw en het onderhoud van de stedelijke verdedigingswerken, zoals grachten, singels en bolwerken. Mede door toedoen van stadssecretaris Jan van Hout ontstond in het laatste kwart van de 16e eeuw een situatie waarbij de openbare werken in de stad onder supervisie kwamen van een tesorier-extraordinaris, oftewel een beheerder van bijzondere uitgaven. De ontwerpen en de uitvoering van nieuwe openbare gebouwen kwamen in de regel tot stand door een samenwerkingsverband tussen de stadstimmerman, de stadsmetselaar en, niet in de laatste plaats, de stadssteenhouwer.

Er werd wat afgebouwd in die tijd. Stadssteenhouwer Claes Cornelisz van Es leverde het eerste ontwerp voor een nieuwe voorgevel van het stadhuis, maar het stadsbestuur riep vervolgens nog de hulp in van de Haarlemse stadsbouwmeester Lieven de Key (1560-1627). Het Gemeenlandshuis van Rijnland onderging een belangrijke verbouwing in 1597. De Key had ontwerpen gemaakt voor een nieuwe gevel aan de Breestraat, maar het bestuur koos uiteindelijk voor het eenvoudigere plan van de Leidse stadstimmerlieden.

Die sobere stijl zien we ook bij de Latijnse School (1600), het rechter gedeelte van de galerij van het Gravensteen (1605), de oudere delen van het Heilige Geestweeshuis (1604-1607), de oostelijke uitbreiding van het raadhuis (1604-1605) en de beide poortjes van de Penshal (1607). In de noordelijke stadsuitleg van 1611 werden meer dan duizend nieuwe huizen gebouwd, veelal uitgevoerd met de voor die tijd kenmerkende, eenvoudige trapgevels. De Stadstimmerwerf (1612) is een van de weinige stadsgebouwen in deze uitbreiding.

Stadstimmerwerf. © Claudia Claas

ARENT VAN 'S-GRAVESANDE

Arent van 's-Gravesande werd in 1638 de eerste stadsarchitect van Leiden. Hij werkte in

de stijl van het Hollands classicisme, een stroming die vooral was geïnspireerd door de Italiaanse architectuurtraktaten van Palladio en Scamozzi. Van 's-Gravesandes voornaamste werken zijn de Lakenhal (1639-1640) en de Marekerk (1639-1649). Daarnaast leverde hij de ontwerpen voor de Doelenpoort (1645). Hij was ook betrokken bij tal van particuliere opdrachten zoals het Van Brouchovenhofje (1639-1641) en panden aan het Rapenburg. Een gaaf bewaard voorbeeld is de Bibliotheca Thysiana (1654).

Bibliotheek Thysiana. Collectie: Erfgoed Leiden & Omstreken

Na zijn ontslag in 1655 volgde een interim-periode waarin Huybert Cornelisz van Duyvenvlucht in de vorm van de gevel van het Gravensteen (1655), het portaal van de Marekerk (1657) en het Pesthuis (1658-1662) drie belangrijke ontwerpen leverde. De vooral in Den Haag werkzame architect Pieter Post (1608-1669) maakte in dezelfde periode de plannen voor de Waag (1657) en de toegangspoort van de Burcht (1658).

WILLEM VAN DER HELM

Willem van der Helm (1628-1675) was van 1662 tot zijn overlijden stadsbouwmeester. Tussen 1664 en 1671 maakte hij de plannen voor vijf nieuwe stadspoorten. Daarvan bleven alleen de Zijlpoort (1667-1669) en de Morschpoort (1668-1669) bewaard. Ook ontwierp hij de Vierschaar van het Gravensteen (1671) en het torentje van het Academiegebouw (1672). Daarnaast was hij actief op de particuliere markt en maakte ontwerpen voor verschillende woonhuizen zoals Rapenburg 29 en 31 (1664).

Het laatste kwart van de 17e eeuw en de 18e eeuw vormden een voor Leiden relatief arme periode, waarin geen nieuwe openbare gebouwen tot stand kwamen. Bijzonder blijft wel de fontein aan de Vismarkt (1693) waarvoor Jacob Roman (1640-1716) het ontwerp leverde.

SALOMON VAN DER PAAUW

De uit Haarlem afkomstige Salomon van der Paauw (1794-1869) was aanvankelijk werkzaam bij Rijkswaterstaat en werd in 1818 benoemd tot stadsarchitect van Leiden. De belangrijkste gebouwen die hij ontwierp zijn de Korenbeursbrug (1825) en de Wittepoort-

kazerne. Samen met J.D. Zocher jr. was hij verantwoordelijk voor de aanleg van het Plantsoen (1842).

JAN WILLEM SCHAAAP

Jan Willem Schaap (1813-1887) werkte na zijn opleiding bij MSG – Mathesis Scientiarum Genitrix, een genootschap dat wiskundig onderwijs verzorgde, en waar Schaap later zelf ook les zou geven - als zelfstandig timmerman-aannemer en opzichter van de academische gebouwen. Aanvankelijk had hij een voorkeur voor het neoclassicisme zoals het gebouw van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (1850) en het Evangelisch-Luthers Weeshuis (1859). Later werkte hij vooral in eclectische stijl, zoals de Gymnastiekschool (1861) laat zien. In 1863 werd hij gemeentearchitect. Zijn voornaamste gebouw is ongetwijfeld de Leidse Schouwburg (1865). Daarnaast ontwierp hij diverse scholen, waarvan die aan de Boommarkt (1870) de bekendste is.

IR. DANIEL EDUARD CORNELIS KNUTTTEL

Ir. Daniel Eduard Cornelis Knuttel (1857-1926) kreeg zijn opleiding aan de Polytechnische School in Delft en werd in 1885 benoemd tot gemeentearchitect. In die hoedanigheid was hij verantwoordelijk voor de ontwerpen van de Meisjesschool Breestraat (1887), de Stadsgehoorzaal (1891) en het Gemeentearchief (1892). In 1892 volgde zijn benoeming tot rijksbouwmeester. Na het vertrek van Knuttel fungeerde ir. Hendrik Paul van 1892-1898 als stadsarchitect, maar hij liet geen bijzonder oeuvre na.

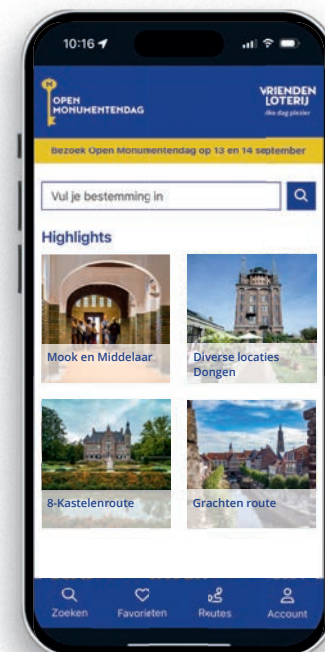

Ga op avontuur Download onze app

Verkrijgbaar in de App Store
en Google Play Store

Scan de QR code om
direct te downloaden

OPEN MONUMENTEN DAGEN LEIDEN

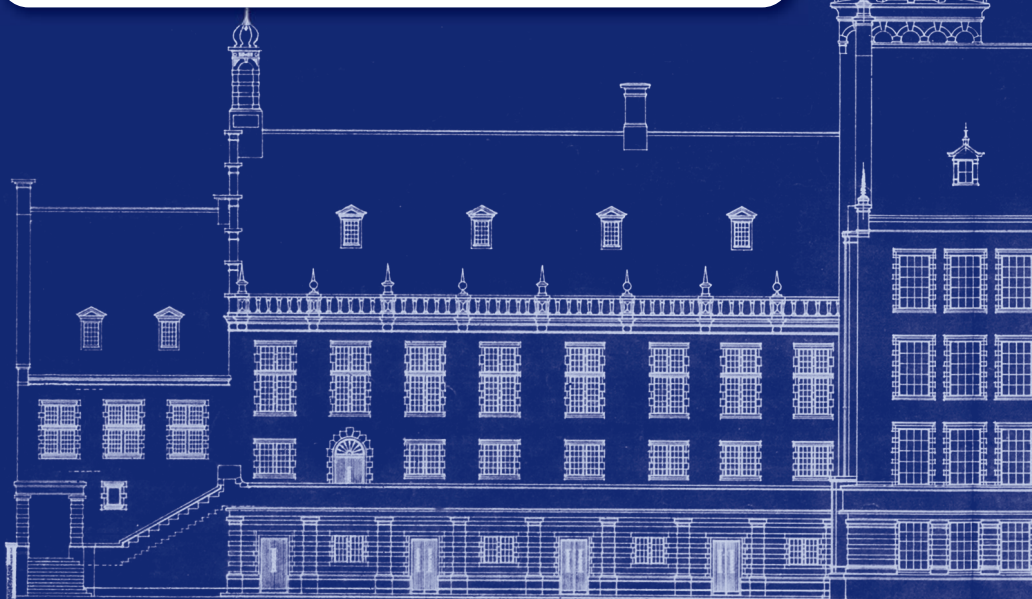
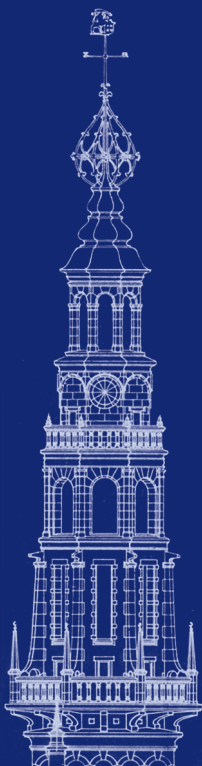

WILT U ONS STEUNEN?

Scan de QR-code en
schenk een bedrag
naar keuze.

Open Monumentendagen Leiden

wordt jaarlijks geheel door en met vrijwilligers
georganiseerd en is toegankelijk voor jong en
oud. Om dit evenement volgend jaar weer te
organiseren is uw bijdrage van harte welkom.

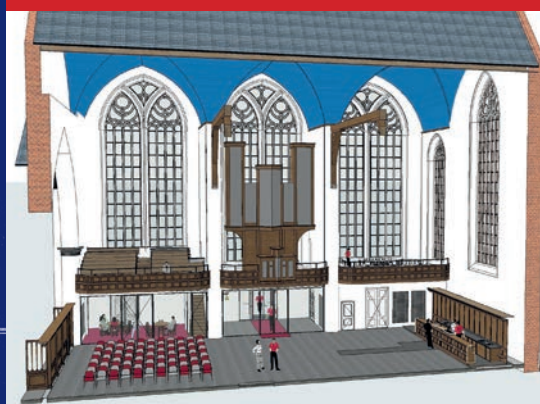
GVB *architecten*

bureau voor architectuur,
restauratie & bouwhistorie

Ambachts- en Baljuwhuis Voorschoten

Verbouwing Kloosterkerk Den Haag

Restauratie sluishuis 's Gravenzande

Grachtenpand Rapenburg Leiden

Verduurzaming Messiakkerk Wassenaar

Buitenplaats Vroenhof Warmond

Restauratie museumwoning Alblasserdam

Alle activiteiten zijn onder voorbehoud. Check: www.ondleiden.nl voor actuele informatie. Let op: bij sommige activiteiten is reserveren vooraf noodzakelijk. Dit kan via ondleiden.nl.

- I. INFORMATIEMARKT OPEN MONUMENTENDAGEN LEIDEN** OPEN / ZA 12-17 u ZO 10-17 u
01 Stadhuis
Informatie programma Open Monumentendagen Leiden / Afhaalpunt programmaboekje, Kidsgids en Engelse flyer.

ACTIVITEITEN /

- A1 AMBACHTEN** / ZA ZO
27 Vm. Vuilverbranding / Ambachtsplein
Demonstratie van diverse ambachten en activiteiten voor jong en oud. Maak kennis en doe mee met de steenhouwer, beeldhouwer, metselaar, smid, glazenier, keramist, timmerman en stukadoor. / Rondleiding en bierproeven bij Brouwerij Pronck. / Verder verse BetterBagels, ambachtelijke worst van Slagerij Van der Zon en poffertjes van de Poffertjestafel. Doorlopend muziek!

- A2 MAKERSLABORATORIUM EN UITZICHT OVER LEIDEN** / ZA ZO
09 Pieterskerk
Makerslaboratorium met mini colleges en workshops. / Uitzicht over Leiden vanaf de trans. (NB: veel treden, kinderen alleen onder begeleiding).

- A3 ALLES OVER HET ORGEL** / ZA 12-14 u ZO 11.30-14.30 u
13 Academie Gebouw – Groot Auditorium
Flentroporgel - Orgelspel, bezichtiging van het inwendige van het orgel, uitleg over de werking van het orgel én de kans om zelf het orgel te bespelen.

- A4 VERKENNINGSTOCHT EN FOTOWEDSTRIJD** / ZA ZO
22 Vm. Meelfabriek – bij het informatiepunt
Verkenningstocht
Ga zelf op pad langs een aantal rijksmonumenten. Scan QR-codes langs de route voor meer informatie.

- A4 VERVOLG VERKENNINGSTOCHT EN FOTOWEDSTRIJD** / ZA ZO
22 Vm. Meelfabriek
Fotowedstrijd:

Zet De Meelfabriek op de kiek! Ontvang handige tips voor het maken van de mooiste architectuurfoto's gewoon met je eigen smartphone, samengesteld door Graphic Design and Photography (gdand.com). Ga aan de slag, stuur je mooiste foto en maak kans op een prijs

- A5 MUSEUMROUTE - HERMAN BOERHAAVE IN HET MUSEUM** / ZA ZO 10-17 u
24 Rijksmuseum Boerhaave
Haal bij de kassa de Nederlandstalige hand-out. Interessant voor bezoekers vanaf 16 jaar.

Het museum is vernoemd naar arts en wetenschapper Herman Boerhaave (1668-1738). Net als het gebouw, was hij bijzonder veelzijdig. Arts, anatoom, botanicus, scheikundige en onderzoeker, een echte duizendpoot. In het museum zelf vind je een speciale Boerhaave-route met objecten, schilderijen en informatieborden.

- A6 BEKLIM DE TOREN** / ZA 12-15 u ZO 12-16 u
25 Marekerk
Beklim de toren van de Marekerk. In kleine groepjes kan je (onder begeleiding) naar boven.

RONDELEIDINGEN /

- R1 RONDELEIDING DOOR RAADSLEDEN** / ZA ZO
01 Stadhuis
Ga op pad met een raadslid en neem een kijkje achter de schermen van het stadhuis. *Aanmelden tijdens Open Monumentendagen in de hal. (vol = vol).*

- R2 RONDELEIDINGEN (OOK DOOR JUNIOR RONDELEIDERS)** / ZA ZO vanaf 11.30 u verspreid over de dag
09 Pieterskerk
Rondleidingen door de Pieterskerk. Bezoek ook de Kerkmeesterskamer, de Wijnkelder en de Trans. *Aanmelden bij info punt in de kerk*

VERVOLG RONDLEIDINGEN /

R3	KRUIP IN DE BUNKER	/ ZA
06 Vm. Communicatiebunker	Neem een kijkje in de bunker. <i>Beperkt plek (vol=vol).</i>	
R4	RONDLEIDING	/ ZA
10 Monumentaal Woonhuis – Pieterskerkhof 40	Speciale rondleiding woonhuis, voormalig academisch ziekenhuis. <i>Reserveren via de website.</i>	
R5	RONDLEIDING	/ ZA ZO
13 Academiegebouw	Rondleidingen in verschillende talen (Engels/Frans).	
R6	STERRENKIJKERS	/ ZO 10-17 u
16 Oude Sterrewacht	Specifieke rondleidingen o.a. naar de kijkers, door vrijwilligers van de Werkgroep Leidse Sterrewacht.	
R7	EINSTEINS' FORMULE	/ ZO
17 Stadsvilla Ehrenfesthuis	Rondleiding in kleine groepjes. <i>Reserveren via de website.</i>	
R8	LANGS LEIDSE GELEERDEN	/ ZO
21 Historische Begraafplaats Groenesteeg	Korte rondleidingen over begraafplaats en aula, langs de Leidse architecten en geleerden die hier zijn begraven.	
R9	RONDLEIDING	/ ZA ZO
22 Vm. Meelfabriek	Maak een ronde langs de tien rijksmonumenten van De Meelfabriek. Hoor over architectuur, ooit in functie van de industrie, nu getransformeerd naar eigentijdse behoeften. De kenmerkende monumentale constructies van de gebouwen en de verduurzaming voor toekomstig gebruik.	

VERVOLG RONDLEIDINGEN /

R10	SPECIALE INSTAP-RONDLEIDINGEN	/ ZA ZO
24 Rijksmuseum Boerhaave	Speciale rondleidingen die ingaan op de bijzondere geschiedenis van het gebouw. Van klooster, medische faculteit, werkhuis, magazijn, dolhuis, ziekenhuis, school, gasthuis, studentenwoningen tot museum. Wat is daar nu allemaal nog van te zien?	
<i>De rondleidingen vertrekken bij de entree van het museum en duren ongeveer 45 minuten. Vanaf 16 jaar.</i>		

LEZINGEN /

L1	HVOL LEZING	/ VR 9 sept 20 u
Rijksmuseum Van Oudheden, Rapenburg 28	Op de vrijdagavond voorafgaand aan de Open Monumentendagen organiseert de Historische Vereniging Oud Leiden traditiegetrouw een lezing.	
L2	'BOUWHISTORIE VAN HET PAND VAN KUNSTCENTRUM ARS'	/ ZA 11 en 14.30 u
07 Ars Aemula Naturae	Lezing van Jan Dröge als bouwhistoricus over Ars Aemula Naturae. <i>Reserveringen via de website gaan voor. (max 35 personen.)</i> Doorlopend op ZA en ZO: Informatie over de plannen voor het toekomstbestendig maken van het pand en de mogelijkheid van rondleidingen.	
L3	LEZING 'TIEN TOP ARCHITECTEN IN ÉÉN BUURT'	/ ZO 11 en 15u
31 Stadsvilla 1, Boerhaavelaan 2	Lezing van Peter van der Geer: 'Tien top architecten in één buurt'. <i>Reserveringen via de website gaan voor.</i>	

EXPOSITIES /

E1	EXPOSITIE	/ ZA ZO
04 Sociëteit Minerva	Foto tentoonstelling op het biljart.	

VERVOLG EXPOSITIES /

E2	PLANTEN EN PLANETEN	/ ZA ZO
	14 Hortus Botanicus: bezoekerscentrum onder gebouw Sterrewacht	Tentoonstelling Planten en Planeten
E3	HEDENDAAGSE KUNST	/ ZA ZO 12-17 u
	29 Vm. Watergasfabriek	EST art foundation toont hedendaagse kunst van Emma van Noort getiteld 'Lazy Susan'.
E4	NIEUW LEIDS DEKEN	/ ZA ZO
	28 vm Regulateursgebouw	Doorlopend: demonstratie van wol, weven en de productie van Nieuw Leids Deken. (Winkel is open)

THEATER /

T1	'COLLECTIEF ONSSERIEUS PRESENTEERT: ONS HART'	/ ZO 11 u en 13 u
	07 Ars Aemula Naturae	In deze locatietheater voorstelling door leerlingen van de Jeugdtheaterschool Leiden (Creators), ontmoet het publiek het wereldberoemde kunstenaarscollectief "Onsserieus". Hun expositie "Ons Hart" gaat over de liefde, maar dat blijkt niet zonder problemen te gaan gezien onderling drama als sabotage, drugsgebruik en vreemdgaan.
<i>Reserveringen via de website gaan voor. max 40 personen per voorstelling.</i>
T2	DOMINO IN DE MEELFABRIEK TUIN	/ ZA 13 u en 15.30 u
	22 Vm. Meelfabriek - in de bloeiende tuin	Domino is een uniek theatergezelschap met diverse achtergronden. De voorstelling toont een kunstenaar die opgaat in steen en groen, en het vangt voor de eeuwigheid. Domino is onderdeel van Gemiva. Van tevoren reserveren niet nodig.

KIDSACTIVITEITEN /

K1	SPEURTOCHT DOOR DE BINNENSTAD	/ HELE JAAR
		Je kunt de speurtocht het hele jaar doen, je hoeft nergens naar binnen. Startpunt: Academiegebouw.
K2	SCHOMMELEN IN HET SCHIP	/ ZA ZO
	09 Pieterskerk	Schommelen in het schip en zelf buttons maken. (Wordt zelf junior rondleider!)
K3	WEVEN	/ ZA ZO
	28 Vm. Fabrieksmeter- En Regulateursgebouw	Kom weven bij Leids Deken.
K3	DOE HET ZELF! AMBACHTEN	/ ZA ZO
	27 Vm. Vuilverbranding / Ambachtsplein	Er is voor kids en jongeren de hele dag van alles te doen. Kom letterhaken, kleien, metselen, stuken, timmeren, zagen en nog veel meer! / Ontwerp en bouw je eigen monument met Technika10. (za en zo 12-16 uur)

Kidsgids

Geen kidsgids gekregen op school?

Haal hem dan 13 of 14 september op bij het Stadhuis of bij het Ambachtsplein.
(Zolang de voorraad strekt).

Zaterdag 13 sept

10.15 10.45 11.15 11.45 12.15 12.45 13.15 13.45 14.15 14.45 15.15 15.45 16.15 16.45

ACADEMIEGEBOUW, ATRIUM
GROOT AUDITORIUM / PAND 13

Flentrop Orgel, kijken, luisteren, spelen

Lingua Musica

Irrevocable

AMBACHTSPLEIN / PAND 27

Popkoor

Vocalize

SingInTune

Beetje te laat

ARS AEMULAE / PAND 7

De raadvogels

HOOGLANDSE KERK / PAND 23

Orgel

Ex Animo

Orgel

Toonkunst Koor Leiden

Orgel

OUDE UB / PAND 15

Oost

Europakoor Mila

Tutti Frutti en Espresso

SOCIETEIT MINERVA, TONEELZAAL / PAND 4

Jazzband LSVM

Vm. KWEEKSCHOOL VOOR ZEEVAART / PAND 5

Viswijvenkoor

Rumor di Mare

Zondag 14 sept

ACADEMIEGEBOUW, ATRIUM
GROOT AUDITORIUM / PAND 13

William Byrd Ensemble

Flentrop Orgel, kijken,

luisteren, spelen

Arnold Schönberg Kamerkoor

AMBACHTSPLEIN / PAND 27

Rijn

Popkoor heart & Soul

The Roelbook

Rijn

Prevaricators

KAMERLINGH OMNES GEBOUW,
LORENTZ ZAAL / PAND 18

Musica Mista

Puic

MAREKERK / PAND 25

Leiden English Choir

Praetorius

GYMNASTIEKSCHOOL / PAND 8

Vogel Vocaal

Wereldkoor

OUDE UB / PAND 15

Close to Harmony

PIETERSKERK / PAND 9

Orgel - Junior organist Mariusz Koziel

Key2Singing

STERREWACHT, BINNEN / PAND 16

Classified

SOCIETEIT MINERVA / PAND 4

Mannenkoor Sempre Crescendo

STADSWANDELING 'GEBOUW(D) OM TE BLIJVEN'

De gemeente Leiden heeft sinds de jaren '70 voortvarend gebruik gemaakt van beschikbare subsidiegelden voor verbetering van woningen in de verouderde binnenstad. Hierdoor is langdurige verpaupering of verslechtering van feitelijk al niet meer bruikbare woningen en bedrijfspanden voorkomen.

Door dit ingrijpen zijn in De Camp (gebied achter de Haarlemmerstraat), de Oude Morsch (bij de Morspoort) en de Havenwijk delen van straten al ingrijpend gerenoveerd voordat het wonen hier onhoudbaar werd en kregen nieuwe bewoners de kans om hier te gaan wonen. Dit kon ook doordat op deze locaties kleine appartementencomplexen werden gebouwd. Er kwam ruimte voor meer sociale bouw, met projecten waarbij vrouwen en (werkloze) jongeren praktijkervaring konden opdoen. En er werd gebouwd voor jongeren of groepen mensen die woongroepen vormden. We kennen hiervan nog de zogenaamde HAT-eenheden (Veerhuis) en projecten van Centraal Wonen.

Inmiddels zijn deze 'nieuwbouwprojecten' een vertrouwd onderdeel van het stadsbeeld geworden. Maar sommige zijn recent ingrijpend verbouwd en andere zullen in de toekomst verdwijnen. Daarom is het wel zo interessant om er eens wat langer bij stil te blijven staan. We concentreren ons hierbij op het noordelijke deel van de binnenstad.

START: Ir. Driessenstraat/hoek Uiterstegracht, bij pleintje Vestestraat (hier kan de fiets gestald worden, de auto parkeren in Parkeergarage Haarlemmerstraat)

Loop de Uiterstegracht in, na nummer 156 aan de linkerkant, ligt de Zwartehandspoort.

ZWARTEHANDSPOORT

Dit is een mooi voorbeeld van een modern hofje, gebouwd in 1986 als project van Centraal Wonen. Het bestaat uit twaalf woon-eenheden, waarvan er zes nieuw gebouwd zijn. De woningen aan de Uiterstegracht en Middelstegracht zijn gerestaureerd en komen uit het midden van de 17e eeuw. De naam Zwartehandspoort (oorspronkelijk Zwarte Handspoort) stamt ook uit die tijd, maar de herkomst is helaas onbekend.

© Nicole van der Linden

De namen Middelstegracht en Uiterstegracht herinneren aan de stadsuitleg (uitbreiding van het grondgebied van Leiden) van ca. 1350.

Loop de Zwartehandspoort uit aan de kant van de Middelstegracht, aan de overkant zien we een lint van bebouwing dat doorloopt tot aan de Oude Rijn. De grote glazen portieken doorbreken het beeld van een lange stenen muur. Dit complex is van Woningstichting Ons Doel en is gebouwd in 1988.

Loop terug naar de Ir. Driessenstraat, ga linksaf en loop tot voorbij de Kerkpleinbrug/Oosterkerkstraat.

LANGESTRAAT, ORANJEGRACHT, WAARDGRACHT

De bebouwing aan de rechterkant, Langestraat, Oranjestraat en Waardgracht kwam in de plaats van de zogenaamde Doorbraak. Een groot voormalig fabrieksterrein dat jarenlang braak heeft gelegen en uiteindelijk eind jaren '70 ontwikkeld is voor sociale woningbouw. De woningen waren overigens al na zo'n 30 jaar toe aan een grondige renovatie (door Portaal) en het meest oostelijk gelegen bouwblok is in 2014 gesloopt, waarna er een nieuw gebouw voor in de plaats is gekomen. Daarbij is de inrichting van het Lakenplein veel groener geworden, waardoor er nu eerder sprake is van het Lakenpark.

Voorbij de bebouwing aan de linkerzijde van de straat, uit de jaren '80, zien we een recent pand van DUWO Studentenhuisvesting en daar weer voorbij komen we uit bij de Meelfabriek.

DE MEELFABRIEK (PAND 22)

Over de gebouwen op dit terrein kan je meer informatie vinden in deze gids bij **PAND 24**.

Loop via de Maalderijstraat en de Helarbrug of Asschuurbrug naar het Ankerpark.

ANKERPARK

Hier was van 1836 tot 1978 de Koninklijke Nederlandsche Grofsmederij N.V. gevestigd. De naam van het huidige houten bruggetje komt uit 1659, toen hier de eerste brug werd aangelegd, en verwijst naar de Asloods of schuur die hier stond. De as van de

haarden uit de stad werd hier gebracht en gebruikt als grondstof voor textielverf. In 1978 werd de 'Grof' gesloopt en in de decennia daarna is het terrein meer en meer als park ingericht.

Loop door het Ankerpark richting Zijlpoort. De bebouwing aan de linkerkant is uit de jaren '80. Steek de Loviumbrug over, ga door het hek van de begraafplaats, houd links aan en loop door het Blekerspark.

WEVERSHUISJES

Vanuit het Blekerspark naar links kijkend is een rij typische daken van wevershuisjes te zien. De wevershuisjes heten zo omdat ze bewoond werden door werknemers van de weverijen die een weefgetouw in huis (voorkamer) hadden staan. Veel van deze pandjes waren er eind jaren '50 slecht aan toe en zijn gesloopt. Gelukkig zijn er ook een paar behouden, mede dankzij de inspanningen van de Stichting Het Kleine Leidse Woonhuis.

Achter deze daken zijn hogere puntdaken zichtbaar. Dit zijn woongebouwen met meerdere verdiepingen uit 1862, destijds zeer ongebruikelijk in Leiden. Het werden vier- en zesbakken genoemd en zijn eigenlijk de eerste flatgebouwen van de stad.

In dit buurtje zien we ook voorbeelden van nieuwbouw uit eind jaren '80, dit zijn kleinschalige appartementengebouwen, een-gezinswoningen en duplexwoningen. De panden zijn herkenbaar aan hun lichtgele bakstenen, pastelkleurige accenten en tegeltableaus.

Loop het park uit en steek de Oude Herengracht en de Wisenibrug over.

COMBINATIE VAN OUD EN NIEUW EN GEMENGD GEBRUIK

Hier zien we op de hoek van de Houtmarkt een pand uit 1987, naast panden uit 1913. De panden zijn gebouwd voor de gemeentereiniging en de toren op de hoek met de Noorderstraat is een voormalige watertoren. Tegenwoordig zijn er huurwoningen in. Hek en klok zijn nog origineel en ook het metselwerk en de groene siersteentjes zijn authentiek. Het ontwerp werd wel toegeschreven aan architect Dudok, maar dit lijkt niet waarschijnlijk omdat hij pas in 1913 in dienst kwam bij de gemeente.

Het volgende pand is een combinatie van een basisschool en zes woningen erboven, ook uit 1987. Deze combinatie was voor die tijd vrij verrassend, tegenwoordig is de combinatie wonen boven commerciële ruimten of ruimten voor dienstverlening weer heel gebruikelijk.

WONINGBOUW IN PLAATS VAN EEN WEG

Achter de school is een vrij langgerekt bouwblok te zien, dit staat direct aan de Langegracht. Deze woningen zijn hier min of meer gebouwd als een buffer tegen het (later verworpen) plan om de Hooigracht door te trekken richting Marnixstraat, de zogenaamde city ring. Dit plan stamde nog uit 1961 en is later achterhaald door andere inzichten. Momenteel is er alleen een (onder)doorgang voor fietsers en voetgangers en een bruggetje naar de Maresingel. Een deel van het geplande bruggenhoofd is nog zichtbaar aan de overkant van het water, tussen de twee treurwilgen.

Loop verder in de richting van de hoge schoorsteen van de energiecentrale. Het kleurige pand links is het voormalige Stadsbouwhuis.

STADSBOUWHUIS (PAND 26)

Over het Stadsbouwhuis kan je meer informatie vinden in deze gids bij **PAND 25**.

Ga voorbij het Stadsbouwhuis links de Tweelingstraat in en steek de Langegracht over, houd vervolgens rechts aan. Het pand op de hoek Zandstraat, met beneden een sport-schoon, is een ouder voorbeeld (1975) van een combinatie bedrijfsruimte met bovenwoningen.

Loop langs de Langegracht (o.a. pand De Kroon, voormalige jeneverdistilleerderij), ga linksaf bij de Volmolengracht, hier tegenover staat de energiecentrale van Uniper, een van de nog resterende grote bedrijfspanden in de stad. Steek aan het einde van de Volmolengracht over naar de Vollersgracht.

VOLLERSGRACHT 47, 49 EN 51

Deze woningen zijn in opdracht van de gemeente in 1983 ontworpen door architect Boudewijn Veldman in het kader van een project om energiezuinige woningen te bouwen. Voorheen stonden hier pakhuizen. Er werd gestookt door middel van een tegelkachel in plaats van radiatoren en een deel van de zolderverdieping bestond uit een glazen kas om verse verwarmde lucht op te vangen.

Loop de Vollersgracht uit en ga linksaf de Van der Werfstraat in, na nummer 76 linksaf de Hekkensteeg in.

HEKKENSTEEG, ONGEVRAAGDE PARTICIPATIE

In 1979 wilde de gemeente op deze locatie een parkeergarage voor 500 auto's bouwen. De buurtvereniging kwam hiertegen in verzet en kreeg in 1985 gelijk van de Raad van State. Dankzij dit verzet kwam er woningbouw met een aantal kleinschalige appartementengebouwen en eengezinswoningen. Een van de unieke plekjes midden in de binnenstad! In voorjaar 2025 is het complex opgeknapt.

Loop terug naar de Van der Werfstraat, ga linksaf richting Pelikaanstraat. Links ligt het studentencomplex Pelikaanhof, gebouwd in 1974. Ga een stukje rechts, steek bij de stoplichten over naar de Haarlemmerstraat.

DE OVERDEKTE

Aan de linkerkant zien we een rijtje fraai gerestaureerde voormalige winkelpuien, dit zijn tegenwoordig woningen. Voorbij nummer 260 is de Maria Gijzensteeg en het Maria Gijzenplein. Voordat hier woningbouw kwam in 1986, stond hier de bij oudere Leidenaren zeer bekende zweminrichting 'De Overdekte'. Een binnenzwembad dus en dat in een gebouw dat oorspronkelijk gebouwd was en gebruikt werd als kerk. Al in 1934 was het kerkbezoek dermate teruggelopen dat de kerk werd gesloten en verbouwd tot zwembad. Bijna 40 jaar lang zwom Leiden hier en genoot na afloop van een patatje bij snackbar de Drie Vissers tegenover het zwembad.

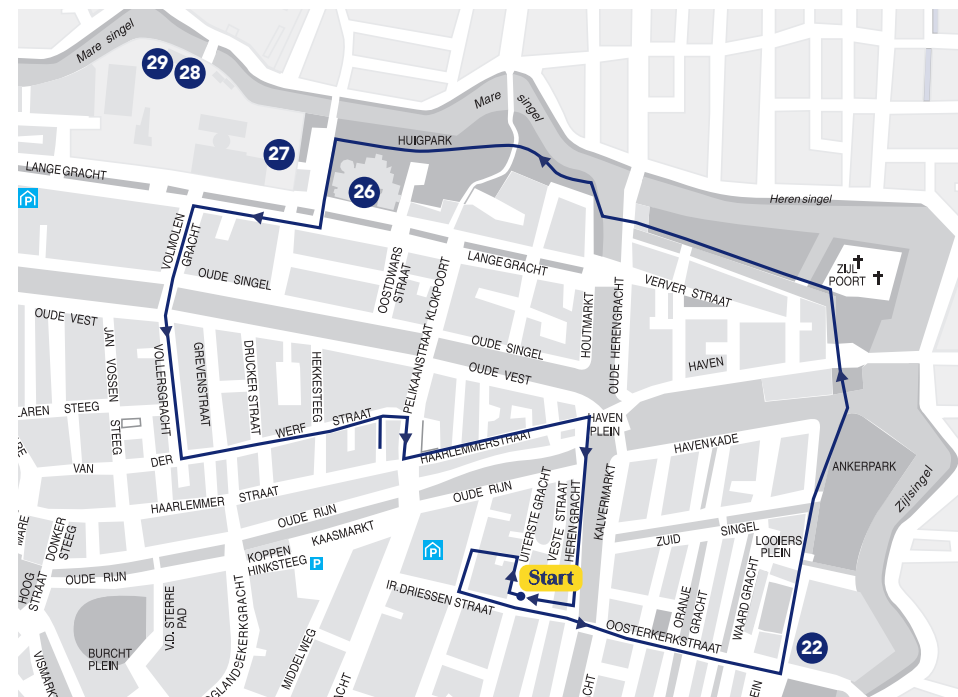
Ga aan het eind van de Haarlemmerstraat rechtsaf, de Scheluwbrug over, wandel de Herengracht af en ga bij de Ir. Driessenstraat rechts naar het beginpunt van de wandeling.

HET LEIDS WEVERSHUIS

Wil je zien hoe zo'n wevershuisje er van binnen uitzag en hoe hier geleefd werd? In museum Het Leids Wevershuis aan de Middelstegracht 143 kan je van dinsdag t/m zondag van 13.00 uur tot 16.00 uur terecht. Het museum draait volledig op vrijwilligers en de toegang is gratis. Het ligt pal naast de ingang van de Zwartehandspoort aan de Middelstegracht.

Bronnen: Straatnaam | Gemeente Leiden, Leidse Wevershuisjes van Kees van der Wiel, Het Leids Bruggenboek van Irene Nieuwenhuijse, Het Leiden Boek van Cor Smit, Esther Starkenburg ELO

WANDELROUTE

FIETSRUTE LANGS OBJECTEN VAN JONGE BOUWKUNST (1960-1990)

Ook in deze gids een fietsroute langs objecten die aansluiten bij het thema van dit jaar: Gebouw(d) om te blijven. Bij deelnemende panden staat het pandnummer vermeld zoals dat is opgenomen in dit boekje. Deze zijn ook terug te vinden op het routekaartje.

Omdat dit jaar het aandeel van panden buiten de singels beperkt is, zijn er objecten aan toegevoegd die gelden als producten van jonge bouwkunst. Dat betekent: bouwjaar tussen 1960 en 1990¹. De totale fietstocht is bijna 20 kilometer.

START: STADHUIS, VOORKANT BREESTRAAT (PAND 1)

Startpunt is het stadhuis, aan de Breestraat, ter hoogte van de stadhuis-trap. Met de rug naar het stadhuis ga je linksaf, de Breestraat uit. Op de zespriem ga je schuin links, Hogewoerd. Bij de stoplichten linksaf, Sint Jorissteeg, even verder wordt het Hooigracht. Deze helemaal uitrijden via de Klokpoort en aan het einde links de Langegracht op, na 150 meter aan de rechterhand het voormalige **STADSBOUWHUIS (PAND 26)**.

HISTORISCHE FABRIEKSPANDEN EN VOORMALIGE WOONHUIZEN

Je vervolgt je weg via de weg naast het Stadsbouwhuis, de Tweelingstraat. Over de brug links, Maresingel. Aan de overkant zie je de historische fabriekspanden aan het **AMBACHTSPLEIN (PAND 27)** en het **PAPEGAAISBOLWERK (PANDEN 28 EN 29)**. Bij de Heen- en weerbrug rijd je rechtdoor, wordt Rijsburgersingel. Bij de grote kruising ga je rechtsaf, het fietspad van het Schuttersveld op. Alsmar rechtdoor, onder het spoor door, de Rijsburgerweg op. Eerste straat rechts (alleen voor fietsers) is de Boerhaavelaan. Daar bevinden zich aan de linkerkant twee 'open monumenten', een voormalig woonhuis op **BOERHAVELAAN 2/HOEK RIJSBURGERWEG (PAND 31)** en een woonhuis op **BOERHAVELAAN 6 (PAND 32)**.

BRUTALISTISCHE ARCHITECTUUR

Je gaat terug naar en verder over de Rijsburgerweg. Bij de rotonde ga je links, Wasenaarseweg. Deze volg je tot de volgende rotonde. Ook daar linksaf. Aan de rechter-

zijde zie je het Silviusgebouw, een mooi voorbeeld van de zogenaamde brutalistische architectuur uit de jaren 70 van de vorige eeuw. Een term die afgeleid is van het Franse 'béton brut', te vertalen met kaal beton.

Je kunt het bewonderen (of verafschuwen) maar je mag er niet in. Dus fiets je door, je houdt twee keer rechts aan, komt op de Einsteinweg. Na driehonderd meter is rechts het ronde collegezalengebouw dat onderdeel uitmaakt van het Gorlaeuscomplex, ook zo'n voorbeeld van architectuur uit de jaren 70. Het doet denken aan het uit dezelfde periode stammende Evoluon in Eindhoven.

Je gaat het fietspad op tegenover het gebouw en rijdt naar de stoplichten, daar oversteken en meteen linksaf. Aan de rechterhand op Plesmanlaan 100 de 'Aramcobunker'. Veel brutalistischer dan dit vind je ze niet, tenzij in het voormalig Oostblok. Ook hier fiets je door en volgt de fietsroute richting het centrum van Leiden.

DEFENSIE EN WETENSCHAP

Je gaat onder de spoorlijn door en daarna weer rechtdoor, passeert de Morspoort en stopt 50 meter verder bij de **'COMMUNICATIEBUNKER'** uit de Tweede Wereldoorlog (**PAND 6**).

Terug naar de Morspoort, daar fiets je omheen en rechtsaf naar de Rijn, over de Rembrandtbrug (recht voor op de witte gevel het prachtige Friestalige gedicht van Troelstra) en dan ga je rechts, passeert Rembrandt en fietst (of beter: loopt) om het voorliggende gebouw heen. Dat is de voormalige **ZEEVAARTSCHOOL (PAND 5)**.

Je loopt naar het Noordeinde, stapt op en fietst rechtsaf en over de brug links, Witte Singel. Deze volg je waarbij je aan de linkerkant de kronkelende singelgracht hebt en even verderop de oogstrelende combinatie van **HORTUS BOTANICUS (PAND 14)** en de **OUDE STERREWACHT (PAND 16)**.

In de bocht tegenover de Sterrenwacht ga je schuin rechts, de Witte Rozenstraat in. Het laatste huis aan de rechterzijde met huisnummer 57 is het **EHRENFESTHUIS (PAND 17)**, ontworpen door Tatiana Afanassjewa, de vrouw van Paul Ehrenfest, hoogleraar en opvolger van Lorentz.

EEN UNIEK VORMGEGEVEN PARK IN EEN HISTORISCH LANDSCHAP

Je gaat verder rechtsaf (let op het 'Kasteeltje' rechts) en over de brug, Rijn en Schiedakade, weer over een brug en rechts, Andries Schotkade. Je rijdt rechtdoor, ook bij de

kruisingen met eerst de Herenstraat (je komt op de Kastanjekade) en daarna met de Lammenschansweg. Je passeert het station Lammenschans en gaat rechtsaf naar de Melchior Treublaan.

Bij ANWB-fietsbordjes rechtsaf, fietspad op en aan de overkant rechtsaf over het spoor en meteen links. Je maakt nu een rondje door het Polderpark Cronesteyn. Dit park is in de jaren 70 vormgegeven en is in zijn soort uniek in Nederland.

Je fietst hier door fietsknooppunt-bordjes te volgen, je gaat via de knooppunten 70, 64, 65 en 16 weer terug naar 70. Daar ga je rechtdoor en fietst circa vijfhonderd meter over het Leidse Zangfietspad. Je mag hier vrijuit zingen, als je dat wilt!

Park Cronesteyn. © Claudia Claas

Rechtdoor tot je bij de fietsbrug komt, daar rechtsaf en na 30 meter links, Kasteelhof. Bij de driesprong rechtsaf, Vlisstraat, einde rechts en meteen weer links fietspad op. Bij de eerstvolgende kruising rechts, je komt in Park Matilo, bijna 2000 jaar geleden de locatie van een Romeins legerkamp.

Midden in het park linksaf. Einde van dit fietspad ga je rechtdoor, Matilotunnel. Einde daarvan rechtsaf / linksaf en je rijdt verder over het Utrechtse Jaagpad langs de Nieuwe Rijn. Je gaat over de eerste brug rechts en komt zo op het Waardeiland.

WAARDEILAND EN BEGRAAFPLAATS GROENESTEEG: OASES VAN RUST

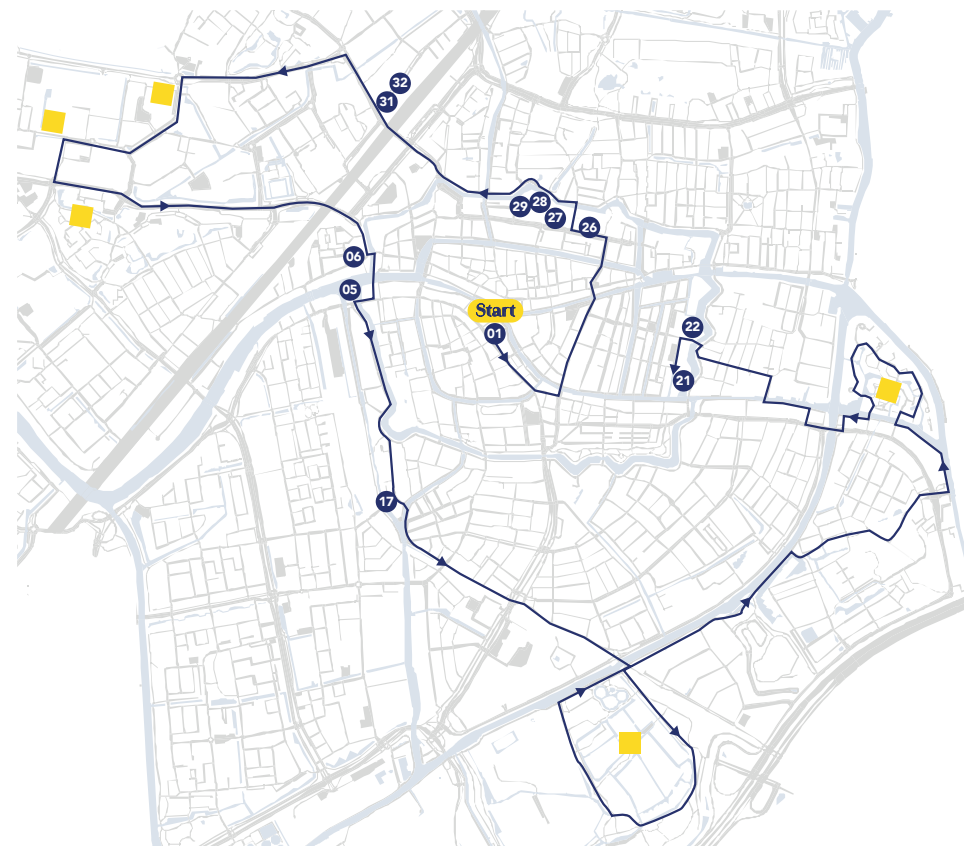
De bebouwing op het Waardeiland uit de jaren 80 is min of meer gebaseerd op een Amerikaanse *suburb* en zeldzaam in Nederland. Het eiland is een oase van rust.

Je maakt hier een rondrit via Gerbrandylaan, Aletta Jacobslaan, Laan der Verenigde Naties, Oxfordlaan, Schermerhornpad en dan over de Oxfordbrug en meteen daarna over de Kettingbrug terug naar het Jaagpad. Rechtsaf en even verder links, voor de wassertoren langs en over de Wilhelminabrug. Eerste rechts, Rijnstroomstraat, bij het water

links en tweehonderd meter verder rechts over de brug. Je gaat 50 meter rechtdoor over het fietspad, dan linksaf Evertsenstraat. Einde rechts, meteen daarna links en je bent bij de **MEELFABRIEK (PAND 22)**.

Vanaf de Meelfabriek loop je langs het Katoenpark naar **BEGRAAFPLAATS GROENESTEEG (PAND 21)**. Hier eindigt de fietsroute. Je kunt de gehele Groenesteeg uitrijden tot de Hooigracht en vandaar terug naar het stadhuis.

FIETSRUTE

■ Voorbeeld gebouwd in de jaren 70

● Pand in het boekje

Groots in genieten

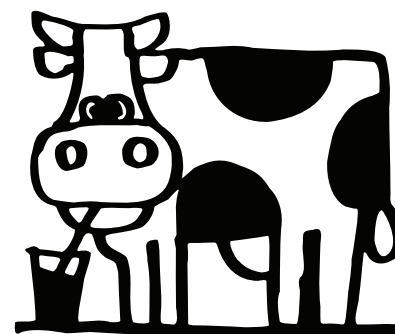
Altijd een
verpakking
op maat!

Rooseveltstraat 50 | 2321 BM Leiden | 071-576 34 34

www.driepakverpakkingen.nl

DE BONTE KOE
IS PERMANENT
EEN PRACHTIG
OPEN MONUMENT

de bontekoe

KOM JIJ OOK
TONEELSPLEN?

JEUGDTHEATERSCHOOL

JTS
LEIDEN

WWW.JTSLEIDEN.NL

WELKOM BIJ HET COMITÉ OPEN MONUMENTENDAG ZOETERWOUDE

Na een korte afwezigheid zijn wij dit jaar terug met een nieuw opgestart comité! In 2025 openen we tijdens de Open Monumentendag de deuren van drie bijzondere monumenten, waarmee we de rijke geschiedenis van Zoeterwoude weer in het zonnetje zetten.

ZOETERWOUDE 750 JAAR

Volgend jaar wordt extra bijzonder: Zoeterwoude bestaat dan 750 jaar. Daar willen we als comité extra op inzetten voor een onvergetelijke editie van de Open Monumentendag.

Doe mee! We zijn op zoek naar vrijwilligers met hart voor historie, die willen meedenken, organiseren of op een andere manier bijdragen aan de editie in 2026. Of je nu ervaring hebt met erfgoed, communicatie, gastvrijheid of gewoon enthousiast bent: je bent van harte welkom. Interesse? Neem gerust contact op met Dani van Kralingen via d.van.kralingen@zoeterwoude.nl

Wist je dat Zoeterwoude maar liefst **72 monumenten** telt?

- 43 rijksmonumenten
- 29 gemeentemonumenten

Een erfgoed om trots op te zijn en om samen te koesteren.

OPEN / ZA 12-17 u

Er zijn rondleiders aanwezig

01

GOEDE HERDERKERK

Hoge Rijndijk 18,
Zoeterwoude-Rijndijk

De Goede Herderkerk, ook wel Meerburgkerk, genoemd naar de buurt waar ze staat, is een rooms-katholieke kerk aan de Hoge Rijndijk in Zoeterwoude-Rijndijk. Ze werd in 1896 officieel in gebruik genomen. De kerk is ontworpen door architect J.H. Tonnaer uit Delft en gebouwd door C.P.W. Dassing uit Gouda.

In de jaren zestig veranderde er veel in de kerk. Dit kwam door een belangrijke vergadering van de katholieke kerk, het Tweede Vaticaans Concilie, waarin werd besloten dat kerken eenvoudiger en toegankelijker moesten worden. Daarom werden de kleurrijke schilderijen in de kerk overgeschilderd met wit, en werden veel versieringen en meubels weggehaald. Zo moest de ruimte rustiger worden en konden mensen zich beter concentreren op de kerkdienst.

Later is deze verandering vaak betreurd, omdat daardoor het oorspronkelijke karakter van de kerk sterk veranderde. De kerk is een bijzonder gebouw in de vorm van een neoromaanse kruisbasiliek met een grote koepel, en is sinds 1976 een rijksmonument.

Wist je dat...

... de originele klokken uit 1901 tijdens de Tweede Wereldoorlog werden geroofd en omgesmolten voor oorlogsdoeleinden? In 1947 en 1948 kregen de torens drie nieuwe klokken.

Meerburgkerk/Goede Herderkerk, J.H. Tonnaer, 1895/1896. © Moniek van Sandick

GROOTE MOLEN

Molenpad 9,
Zoeterwoude-Rijndijk

OPEN / ZA 12-17 u

Molenterrein op eigen risico; kinderen met begeleiding; volg instructies molenaar

De Groote Molen is een windmolen die in 1626 werd gebouwd om water uit de Groote Polder af te voeren. De bestaande molen is de derde op deze plaats, de eerste werd al in 1485 gebouwd. Het is een wipmolen, herkenbaar aan de smalle taille tussen het draaibare bovenhuis en de pyramide daaronder. In 1953 werd een hulpmotor bijgeplaatst die op diesel liep. Sinds 1972 wordt de Groote Polder bemalen met een elektrisch gemaal elders. Dat kwam omdat de molen door aanleg van een industrieterrein vanaf zijn plek niet meer kon afwateren naar de Oude Rijn.

Bijzonder is dat de molen het bijna drie eeuwen heeft volgehouden met een houten bovenas. Pas in 1917 bestelde molenmaker J.C. Vreeburg een bovenas van gietijzer voor een bedrag van 1700 gulden. Dat was voor die tijd een flinke investering, vele malen groter dan het jaarinkomen van een arbeider. Dit had ook te maken met de dure grondstoffen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Een zware storm in 1973 richtte enorme schade aan: de bovenas brak en het bovenhuis met wieken en al viel neer en was onherstelbaar beschadigd. De restauratie vond plaats in 1975-1976 door de nieuwe eigenaar, de Rijnlandse Molenstichting. De molen is sindsdien weer 'maalbaar'.

Wist je dat...

... molens vrije wind nodig hebben om goed te werken? Hoge bomen of gebouwen vlakbij kunnen het draaien van de wieken vertragen.

Groote Molen, 1626. © Pieter Hellinga

DORPSKERK

Dorpsstraat 17,
Zoeterwoude-Dorp

OPEN / ZA 12-17 u

Er zijn rondleiders aanwezig. Muziek: orgel, pianospel, twee korte optredens door koor Mélange Vocale

De Dorpskerk is het oudste gebouw van het dorp. Het is een laatgotische kruiskerk: de plattegrond heeft de vorm van een kruis. De 'bovenkant' van het kruis, het koor is het oudste deel dat nu nog bestaat en omstreeks 1475 gebouwd. De toen katholieke kerk was gewijd aan Sint Laurentius. Bij het beleg van Leiden in 1574 was Zoeterwoude bezet door het Spaanse leger en bij Leidens Ontzet werd de kerk door de geuzen in brand gestoken. Het grootste deel bleef daarna lang een ruïne. Vanaf 1615 werd de kerk in volle glorie herbouwd voor de protestanten. Later werd het gebouw een aantal keren hersteld, onder andere na zware stormen in 1717 en 1737. Een grote restauratie werd afgerond in 1955. Deze vond plaats onder leiding van architect Piet van der Sterre, die gespecialiseerd was in restauratiewerk.

In 1968 werden kerk en toren aangewezen als rijksmonument. De toren bevat een mechanisch smeedijzeren klokkuurwerk uit 1722. Ook in de kerk zijn bijzondere elementen te zien. De preekstoel stamt uit het midden van de 17e eeuw en de tekstborden zijn uit 1693. Het huidige orgel is een monument op zich. Het is in 1869 gemaakt door de firma L. van Dam en Zonen.

Wist je dat...

... het orgel eerst stond in een kerk in het Friese Jirnsom? Het werd in 2013 aangekocht, gerestaureerd en opnieuw opgebouwd in de Dorpskerk.

Dorpskerk binnen

ZA Zaterdag open van 12.00 tot 17.00 uur

 Rolstoeltoegankelijk

 Deels toegankelijk voor rolstoel

 Houd rekening met wachttijd

 Leuk voor kinderen

 Consumpties verkrijgbaar

 Toiletten

De gids van de Open Monumentendag in Leiderdorp is vanaf 1 september verkrijgbaar bij boekhandel De Kler, de bibliotheek, Van Gessels Kijk- en Afhaalpunt, het Leiderdorps Museum en op de jaarmarkt.

Meer informatie over de activiteiten staat ook op www.leiderdorpسمuseum.nl.

In augustus en september verschijnt een serie artikelen in het Leiderdorps Weekblad.

Op 13 september verbindt een evenemententreintje de zes locaties: gratis, doorlopend, hop-on hop-off.

halte 1 DORPSKERK / BRUGGESTRAAT

Informatiekraam Open Monumenten Dag, met o.a. een wandelroute van 1,5 km naar het Doeskwartier

Dorpskerk: bezichtiging, en vertellingen over de restauratie door architect Piet van der Sterre, tevens oprichter van de 75-jarige fotoclub Daguerre die hier vandaag exposeert; dominee Honnef (1910-1985) spreekt zijn gemeente nogmaals toe

Voormalige Leiderdorpse brug (tot 1964): vertellingen afgewisseld met muziek

Voormalige Gemeenteschool: expositie over de historie, en bezichtiging van de verbouwing door 'Architecten Aan Huis'

halte 2 HOOFDSTRAAT / HOEK HOOGMADESEWEG / VAN LEEUWENPARK

Nr. 40, Huize Helena: bezichtiging gang en trappenhuis van de voormalige dokterswoning

Nr. 42, dorpsboerderij (buiten)

Nr. 31, dorpsboerderij (buiten)

Van Leeuwenpark nrs. 1-43 (buiten): vertellingen over het voormalige Van Leeuwenpark uit 1915, de eerste sociale woningbouw, en de architecten Dudok en Oud

halte 3 HOOFDSTRAAT / KERK GEREFORMEERDE GEMEENTE

Nr. 73, Kerkgebouw: bezichtiging, en vertellingen over 'Gebouw(d) om te blijven'; kinder-speurtocht; beklimming van de toren

Nr. 80, Gebouw Irene: bezichtiging, en vertellingen over de historie van de kleiwarenindustrie langs de Oude Rijn; video over bouwkunstst Leiderdorp

halte 4 HOOFDSTRAAT / HOEK HUBRECHTPLEIN

Nrs. 119-135, Voormalige kalkovens (tot 1932) van de firma Bennink: vertellingen

Nr. 164, Kijk- en Afhaalpunt Van Gessel: schaalmodellen van kasteel Huis ter Does en van 25 voormalige winkeltjes in het Doeskwartier

Doeskwartierwandeling: vertellingen over de Doesbrug en de architectuur van monumentale panden (buiten)

halte 5 RUIGEKADE

Nr. 2a, Pothuishoeve: gedeeltelijke bezichtiging, en vertellingen over renovatie

Nr. 3, Boerderij Doeshof (buiten): vertellingen over kasteel Huis ter Does, waarvan de fundamenteën onder het weiland voor Doeshof liggen

halte 6 HOOFDSTRAAT / HOEK BERKENKADE

Nr. 2, Koningshuis (nu HBK): gedeeltelijke bezichtiging, en vertellingen over architect Hendrik Jesse (1860-1943); video over opening van de naastgelegen nieuwe Leiderdorpse brug in 1964

DE OPEN MONUMENTENDAGEN 2025 IN LEIDEN WORDEN MEDE MOGELIJK GEMAAKT DOOR /

- Gemeente Leiden
- Burgy Bouwbedrijf Leiden (hoofdsponsor)
- Erfgoed Leiden en Omstreken (hoofdsponsor)
- Alle adverteerders in dit boekje

MET DANK AAN /

De eigenaren, bewoners, beheerders en (restauratie)architecten van de opengestelde monumenten / alle vrijwilligers van Open Monumentendagen Leiden / Gemeente Leiden / Erfgoed Leiden en Omstreken / Universiteit Leiden, afdeling Vastgoed / Historische Vereniging Oud Leiden / Rijksmuseum Boerhaave / Molenmuseum De Valk / Contactgroep Leidse Koren / Werkgroep Amateurkunst Leiden / Auteurs, redactieleden, vertaler en fotografen voor dit boekje en de Engelse brochure / Alle organisaties en personen die in en bij de opengestelde monumenten muzikale en andere activiteiten verzorgen /

BESTUUR STICHTING OPEN MONUMENTENDAGEN LEIDEN /

Alexander Geertsema (voorzitter), Louis de Bruijn (penningmeester), Robbert Jan Hageman (secretaris tot 1 juli), Joke Busschots (communicatie en PR), Milly de Bruyn (nevenactiviteiten, jeugd en klassendagen) / tijdelijk coördinator: Kim Berghout /

CONTACT /

Telefoon / 06 467 500 63
E-mail / info@omdleiden.nl
Website / www.omdleiden.nl

RESEARCH, TEKSTBIJDAGEN EN ONDERSTEUNING
(WEB)REDACTIE /

Bij de pandteksten staan de initialen van de auteurs vermeld.

Tine de Bloois, Max Borghols, Milly de Bruyn, Brigitte Bruyns, Joke Busschots, Henk Buurma, Malinda Clouder, Johan Copier, Geert Doeve, Jan Dröge, Peter van der Geer,

Architectenbureau Gerard Smit

Alexander Geertsema, Bas de Groot, Robbert Jan Hageman, Petra van der Heijden, Matthijs Hoogeveen, Anneke Jesse, Nicole van der Linden, Ingrid Nuijten, Inge Rasser, Arno Reuser, Pieter Slaman, Ronald Sluijter, Esther van Starkenburg, Pieter-Jan de Vos, Bert ter Woerds

(WEB)REDACTIE EN EINDREDACTIE / Erlijn Boersma, Henk Buurma, Jan Dröge, Joop van Dijk, Robbert Jan Hageman, Corine Hendriks, Anne Sytske Keijser, Nicole van der Linden

ILLUSTRATIES EN FOTO'S / Kim Berghout, Milly de Bruyn, Claudia Claas, Erfgoed Leiden en Omstreken, Sjoerd de Jong, Beeldbank HVOL

AFBEELDING OMSLAG / Gemeente Leiden - Jan Ouwehand (Tekenaar), 1993. Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken.

ZOETERWOUDE / gemeente@zoeterwoude.nl / www.zoeterwoude.nl

TEKSTBIJDRAGE / Dani van Kralingen

(EIND)REDACTIE / Robbert Jan Hageman, Corine Hendriks

FOTO'S / Pieter Hellinga, Moniek van Sandick, Erik Spanjer

LEIDERDORP / info@leiderdorpسمuseum.nl / www.leiderdorpسمuseum.nl

TEKSTBIJDRAGE EN FOTO / Arjaan Wit

(EIND)REDACTIE / Robbert Jan Hageman, Corine Hendriks

ONTWERP & VORMGEVING / Valetti, Claudia Claas

DRUKWERK / Puntgaaf Drukwerk, Leiden

OPLAGE / 10.000

ISBN / 978-90-9040581-0

NUR / 648

De redactie behoudt zich het recht voor teksten te redigeren en zo nodig in te korten. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting Open Monumentendagen Leiden (deel Leiden).

01	STADHUIS (INFORMATIEPUNT) / Ingang Stadhuisplein 1	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 16
02	VM. V&D-GEBOUW / Ingang Aalmarkt 22	OPEN / ZO	Meer info p. 17
03	GEMEENLANDSHUIS VAN RIJNLAND / Breestraat 59	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 18
04	SOCIËTEIT MINERVA / Breestraat 50	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 19
05	VM. KWEEKSCHOOL VOOR ZEEVAART / Noordeinde 2A	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 20
06	VM. COMMUNICATIEBUNKER / Morsweg 1B	OPEN / ZA	Meer info p. 21
07	ARS AEMULA NATURAE / Pieterskerkgracht 9 – 9A	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 22
08	GYMNASTIEKZAAL / Pieterskerkgracht 7	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 23
09	PIETERSKERK / Ingang Kloksteeg 16	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 24
10	MONUMENTAAL WOONHUIS / Pieterskerkhof 40	OPEN / ZA	Meer info p. 25
11	WOONHUIS MET STADSTUIN / Nieuwsteeg 2	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 27
12	GRAVENSTEEN / Ingang Pieterskerkhof 6	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 28
13	ACADEMIEGEBOUW / Rapenburg 73	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 29
14	HORTUS BOTANICUS: ORANJERIE / Ingang Rapenburg 73	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 34
15	OUDE UB MET FALIEDE BEGIJNHOF / Rapenburg 70	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 35
16	OUDE STERREWACHT / Sterrenwachttlaan 11	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 36
17	STADSVILLA EHRENFESTHUIS / Witte Rozenstraat 57	OPEN / ZO	Meer info p. 37
18	KAMERLINGH ONNES GEBOUW / Steenschuur 25	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 38
19	VM. OPSTANDINGSKERK / Steenschuur 9	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 39
20	BETHLEHEMESHOF / Ingang Levendaal 109	OPEN / ZA	Meer info p. 40
21	HISTORISCHE BEGRAAFPLAATS / Groenesteeg 126	OPEN / ZO	Meer info p. 41
22	VM. MEELFABRIEK / Meelfabriekplein 1	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 43
23	HOOGLANDSE KERK / Ingang Nieuwstraat 20	OPEN / ZA	Meer info p. 44
24	RIJKSMUSEUM BOERHAAVE / Lange Sint Agnietenstraat 10	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 45
25	MAREKERK / Lange Mare 48	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 46
26	VM. STADSBOUWHUIS / Langegracht 72	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 47
27	VM. VUILVERBRANDING/AMBACHTSPLEIN / Langegracht 70	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 48
28	VM. REGULATEURSGEBOUW / Papegaaisbolwerk 18	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 50
29	VM. WATERGASFABRIEK / Papegaaisbolwerk 20	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 51
30	MOLENMUSEUM DE VALK / Molenwerf 1	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 52
31	STADSVILLA 1 / Boerhaavelaan 2	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 53
32	STADSVILLA 2 / Boerhaavelaan 6	OPEN / ZA ZO	Meer info p. 54